

1990'ların Türkiye Siyasetinden Unutulmuş Bir Hareket: Demokratik Sol Parti'nin "Çile Çiçekleri"

Kaan GAYTANCIOĞLU

Öğr.Gör.Dr., Namık Kemal Üniversitesi Saray MYO.

E-mail: kgaytancioglu@nku.edu.tr

Geliş Tarihi: 15-06-2015 Kabul Tarihi: 30-03-2016

ÖZ

GAYTANCIOĞLU, Kaan, **1990'ların Türkiye Siyasetinden Unutulmuş Bir Hareket: Demokratik Sol Parti'nin "Çile Çiçekleri"**, CTAD, Yıl 12, Sayı 23 (Bahar 2016), s. 369-401.

Türk siyasal yaşamında parti içi demokrasi kültürünün henüz istenilen seviyeye erişemediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle tabandan gelen herhangi bir talebin merkeze iletilmesi, lider ve üst yönetim tarafından kendilerine bir başkaldırı olarak algılanabilmektedir. Buna istinaden lider ve/veya üst yönetim, "muhaliflerin" seslerini kısabilmek adına parti içi disiplin mekanizmasını devreye sokmakta ve bu kişiler hakkında çoğunlukla demokratik olmayan bir şekilde, ihraç hükmünün alınmasını sağlamaktadır. Bu makale de, 1996 ve 1997 yılları arasında Demokratik Sol Parti içinde tabandan geldiği öne sürülen şikâyet ve önerileri genel başkan Bülent Ecevit'e iletmeye çalışan, başını 19'uncu ve 20'nci dönem Edirne milletvekili Erdal Kesebir'in çektiği "Çile Çiçekleri" Hareketinin, taleplerinin, parti içi disiplin çerçevesinde geri çevrilmesini konu almaktadır. Ayrıca makale, parti içi disiplin mekanizmasının liderin ve üst yönetimin lehine kullanılarak, parti içindeki farklı renklerin ihraç kararlarıyla yok sayılmasının, demokrasiyi olumsuz etkileyebileceğini değerlendirmektedir. Makale, parti içi disiplinin, örgütte eylem ve söylem bütünlüğü adına tutarlık sağladığına önem atfetmekle beraber, haklı talepleri iletme aşamasında ortaya çıkması gereken parti içi

demokrasi ve hoşgörü ortamı karşısında lider sultasının veya partinin oligarşik yapısının anti-demokratik yaptırımlarının, Türk siyasal yaşamının ve demokrasinin en önemli sorunlarından biri olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: “Çile Çiçekleri” Hareketi, Demokratik Sol Parti, Erdal Kesebir, Parti İçi Demokrasi, Parti İçi Disiplin.

ABSTRACT

GAYTANCIOĞLU, Kaan, **A Forgotten Movement From Turkish Politics of 1990s: “Flowers of Sorrow” of Democratic Leftist Party**, CTAD, Volume 12, Issue 23, (Spring 2016), pp. 369-401.

It has been observed that the culture of intra-party democracy has not reached to the desired level in Turkish political life yet. Thus, transferring any request coming from the grassroots to headquarters can be considered as a revolt by the party leader and top management. Based on this, the leader and/or top management activate the intra-party discipline mechanism in order to silence “objectors” and enable their exclusion in an undemocratic way. This article focuses on the rejection of the requests of a movement called “Flowers of Sorrow” led by the 19th and 20th term Edirne MP Erdal Kesebir, which tried to transfer the problems of Democratic Leftist Party from the grassroots to general president Bülent Ecevit between 1996-1997, by intra-party disciplinary frame. The same article questions whether the use of intra-party disciplinary mechanism for the favor of the leader and top management in order to reject the requests from different orientations affects the democracy negatively or not. This article supports that the leader’s power and the party oligarchy’s anti-democratic doctrines against the necessary tolerance and intra-party democracy that should be created during the transfer of fair requests is one of the biggest problems of Turkish political life and democracy.

Keywords: Flowers of Sorrow Movement, Democratic Leftist Party, Erdal Kesebir, Intra-Party Democracy, Intra-Party Discipline.

Giriş

Maurice Duverger’in ifadesiyle, siyasal rejimler, bir toplumsal grup içindeki yönetenlerin, teşkilat ve mevcudiyetlerinin ortaya çıkardığı sorulara verdikleri cevapların tümü olmaktadır.¹ Buradan hareketle yönetmenin ve yönetilmenin, siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamın temel davranışları arasında yer aldığı söylenebilir. İkisinin de belirlenmiş yazılı kurallar ve genel kabul görmüş teamüller çerçevesinde yürütülmesi, bu temel davranışların kökleşmesini ve geniş kesimler tarafından içselleştirilmesini sağlamaktadır. Öyle ki, bu iki davranışın hâlihazırda birbiriyle en uyumlu haline demokratik yönetimlerde daha fazla rastlanılmaktadır. Bir başka anlatımla, demokratik rejimlere sahip

---

¹ Maurice Duverger, *Siyasi Rejimler*, Çev. Yaşar Gürbüz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 9.

ülkelerin siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşantılarının, demokratik olmayanlara göre çoğunlukla, daha rasyonel, üretken ve kaliteli olduğu bilinmektedir. Örneğin bir İskandinav ülkesi olan Norveç'te koalisyon hükümetleri bir uzlaşma içinde çalışabilmekte, 2014 yılı rakamlarıyla ülkede kişi başına milli gelir 60 bin dolar seviyesinde gerçekleşebilmektedir.² Ayrıca, Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2014 yılı İnsani Gelişmişlik Raporu'nun ilk sırasında Norveç bulunmaktadır.³ Buna karşılık demokrasiyi içselleştirememiş ülkelerden biri olan Kuzey Kore bugün kendisini dış dünyayla izole etmiş ve ekonomik olarak da kişi başına düşen bin 800 dolar gelirle adeta uluslararası toplumun yardımına muhtaç duruma gelmiştir.⁴ İki ülke karşılaştırıldığında, bir Norveçli vatandaşın yaşam kalitesinin bir Kuzey Koreli'ye nazaran en az 33 katı fazla hissedildiği söylenebilir. Bu ölçütün, iyi işleyen bir demokrasinin kıymetini göstermekte kullanılabilir nitelik arz ettiği ancak tek başına belirleyici olmadığı öne sürülebilir. Örneğin, Singapur gibi bazı antidemokratik uygulamaların yaşandığı ülkelerin de yüksek milli gelire sahip oldukları bilinmektedir.⁵ Bu çerçevede, çoğunlukla demokratik ülkelerin yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğu iddiası ortaya atılabilir.

Demokrasinin temeli, şartların önceden belirlenmesi ve tabandan gelen seslerin net duyulabilmesi üzerine inşa edilmektedir. Demokrasilerde partiler, üyeler, liderler, sivil toplum kuruluşları, basın ve medya organları vb. gibi çeşitli aktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında iktidara talip olması ve seçimler neticesinde iktidarı elde etmesi bakımından partiler büyük önem arz etmektedir. Partilerin demokratik yaşama dâhil olup kitlelerin görüşlerini politik yaşama aktarabilmelerinde, parti içinde demokrasiyi tesis edebilme kabiliyetleri itici bir güç oluşturmaktadır. Parti içi demokrasinin tesisi beraberinde siyasi partiye daha nitelikli bir kimlik kazandırmakta ve partiye olan inancı arttırmaktadır.

---

² <http://www.mfa.gov.tr/norvec-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 09.06.2015.

³ Human Development Report 2014, Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, United Nations Development Programme, New York, 2014, s. 160.

⁴ <http://www.mfa.gov.tr/kuzey-kore-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 09.06.2015.

⁵ Singapur Anayasası çerçevesinde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmak isteyen 45 yaşını aşkın kişilerin, Kamu Hizmeti Komisyonu Başkanı, Ticari ve Finansal Düzenleme Kurumu Başkanı ve Azınlık Hakları İçin Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin bir üyesinden oluşan "Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Komitesi"nden "*seçilebilirlik sertifikası*" temin etmeleri gerekmektedir. Böyle anti-demokratik bir kuralın varlığının aksine, ekonomisi güçlü bir görüntü arz etmekte; örneğin 2010 yılı verilerine göre Singapur'da kişi başına düşen milli gelir 43 bin 867 Amerikan Doları olarak hesaplanmaktaydı. <http://www.mfa.gov.tr/singapur-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 18.12.2015 ve http://www.mfa.gov.tr/singapur_ekonomisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 18.12.2015.

Türk siyasal yaşamında, tek partili dönemden vazgeçilip daha çoğulcu bir sisteme geçiş üç kez denenmiştir.⁶ Önce 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ardından 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri başarısız olmuştur. Üçüncüsüyse İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1946 yılında uygulanmıştır. Üçüncü denemede, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980’de üç kez askeri müdahale ile kesintiye uğrasa da genel anlamda başarı sağlanmış ve çok partili demokratik yaşam Türk siyasetinin temel taşı olmuştur. Türkiye’de demokrasi adına geline bu nokta önemli bir kazanımı göstermekteyken, tam tersine parti içi demokrasinin istenilen seviyede olmaması gibi bir tabloyla da karşı karşıya olunduğu söylenebilir. Çünkü parti içi demokratik talep ve söylemler, genellikle, Türkiye’deki siyasi parti liderleri veya oligarşik parti üst yönetimi tarafından bir “*hizip*” olarak değerlendirilmiş ve yine tüzüklerinin kendilerine sağlamış olduğu parti içi disiplin mekanizması aracılığıyla muhalif sesler kısılmaya çalışılmıştır. Parti içi yükselen sesler, tabandan gelen demokratik talepleri iletse bile, lidere bir başkaldırı olarak algılanmış ve bu parti içi talepler çoğu zaman en ağır disiplin suçu olan “*partiden ibraç*” ile cezalandırılmıştır. Bu durum, Türk demokrasisinin zayıf yönlerinden birisini oluşturmaktadır.

Bu makale, 1995 ve 1996 yıllarını kapsayan dönemde, Türkiye’de parti içi demokrasi çerçevesinde taleplerini dile getirdiklerini ileri süren, öncülüğünü 19’uncu (1991-1995) ve 20’nci Dönem (1995-1999) Demokratik Sol Parti (DSP) Edirne milletvekili Erdal Kesebir’in yaptığı “Çile Çiçekleri” hareketi üyelerinin, parti lideri ve üst yönetimi tarafından bir hizip olarak görülüp, parti içi disiplini sağlamak üzere, Merkez Disiplin Kurulu (MDK) tarafından ihraç kararıyla cezalandırıldıklarını göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Öncelikle demokrasi, parti içi demokrasi ve parti içi disiplin kavramlarına kuramsal arka planda ve bazı örnekler ışığında kısaca değinilmiş; ardından “Çile Çiçekleri” hareketinin doğuşu, gelişimi ve neticelenmesi kaleme alınmıştır. ‘Sonuç yerine’ de ise Türk siyasal yaşamında parti içi demokrasi konusunda yine örnekler ışığında bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Makale, “Çile Çiçekleri” hareketinin tabandan gelen sesleri parti üst yönetimine ve liderine sunarken parti içi demokrasiyle çelişki gösteren bazı uygulamalarla karşı karşıya kaldığını, bu durumun aslında Türk siyasal yaşamının zayıf yönlerinden birisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu durum incelenirken, dönemin politik ortamı,

---

⁶ Ancak Fransız siyaset bilimci Duverger’e göre “*Türk tek-parti sistemi, hiçbir zaman bir tek parti doktrinine dayanmamış; tekele resmi bir nitelik vermemiş; onu, sınıfsız bir toplumun varlığıyla ya da parlamenter çekişmeleri ve liberal demokrasiyi ortadan kaldırma arzusuyla meşrulaşturmaya çalışmamıştır*”. Maurice Duverger, *Siyasal Partiler*, 2.bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 360. Duverger’in tespitinden hareketle, Türk siyasetindeki ilk iki deneme (1924 ve 1930), tabandan gelen bir demokrasi talebinden ziyade, inşa edilmek istenen demokratik bir kültüre karşılık geldiği öne sürülebilir.

tarihi-toplumsal bağlamda dikkate alınmakta, hareketin ve partinin mevcut dinamikleri de değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca siyasi parti yöneticileri için, parti içi disiplinin önemi, Çile Çiçekleri hareketinin kendi iç zaafı ve dönemin siyasi partilerinde yaşanan parti içi krizlerin yaratmış olduğu bunalım da göz önünde tutulmaktadır. Tüm bunlar neticesinde parti içi demokrasi konusunda yaşanan ihlallerin yanında; parti lideri Bülent Ecevit'in ve DSP üst yönetiminin, parti içi disiplini gözetmesinin de, hareketin engellenmesinde bir faktör olarak değerlendirilebileceği hususu dikkate alınmaktadır.

Kuramsal Arka Plan

Demokrasi, politik yaşama talep, öneri ve şikâyetlerin iletilebildiği; belli başlı kuralları bulunan ve hâlihazırda gelişmiş Batılı ülkelerin “el üstünde” tuttuğu bir yönetim anlayışıdır. Düzenli aralıklarla yapılan seçimler; sivil toplum kuruluşlarının seslerini duyurabilmesi ve bireylerin farklı dünya görüşlerinin serbestçe temsil edildiği partilerin varlığı, demokratik ülkelerin siyasi rejimlerinin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Seymour Martin Lipset, demokrasiyi tarif ederken, “[...] Demokrasi, yönetimin görevlilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma diye tanımlanabilir[...].”

ifadesini kullanmaktadır.⁷ Norman Barry ise, demokrasi kavramının genellikle, bir siyasi rejimin belli başlı niteliklerini ortaya koymak için ve ona dair “onaylayıcı bir tutumu teşvik edecek şekilde” kullanıldığını yazmaktadır.⁸ Anthony Giddens’a göre demokrasi, Monarkların veya aristokratların değil de halkın sözünün geçtiği bir siyasal sistem olmaktadır.⁹ Nuray Mert’in ifadesiyle demokratik siyaset, iktidarı toplumun rızası üzerinde inşa etme çabasıdır.¹⁰ Kemal Gözler, demokrasiyi tanımlarken çok önemli bir noktaya değinmekte ve böyle bir anlayışta, “muhalefetin iktidar olma şansının mevcut” olduğunu da eklemektedir.¹¹ Gözler’in bu tespitinin, demokrasinin en güçlü ve en cazip yönüne işaret ettiği söylenebilir. Giovanni Sartori, “Demokrasiler bizim bulduğumuz, bizim tasarladığımız şeyler oldukları için, biz onları korumasını, yaşatmasını

---

⁷ Seymour Martin Lipset, *Siyasal İnsan*, Çev. Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 25.

⁸ Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, 2.bs., Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 319.

⁹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayrıç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 362.

¹⁰ Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 7.

¹¹ Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 5.

bildiğimiz sürece yaşarlar” demektir.¹² Bu bağlamda demokrasinin muhafazası adına, kurulacak demokratik yaşama siyasi partilerin önemli ölçüde katkı yapması gerekmektedir. Bu yüzden siyasi partilerin demokrasinin olmazsa olmaz koruyucusu olması beklenebilir. Tarık Zafer Tunaya, siyasi partileri, belirli bir izlekte uzlaşma sağlamış ve bu izlekte öngörülenleri, düzenli aralıklarla icra edilen seçimler aracılığı ile iktidara gelip sağlamak amacıyla bir araya gelmiş topluluk olarak tarif etmektedir.¹³ Siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez aktörü olmaktadır. Öyle ki, Ali Yaşar Sarıbay’ın sözleriyle “*modern demokrasileri politik partiler olmadan düşünmek*” olanaksız bir durumu arz etmektedir.¹⁴ Ernest Frankel’e göre, bir devlette demokrasinin tesisinde siyasi partilere yüklenen vazife o kadar kutsal olmaktadır ki, bir noktada, bir ülkede demokrasinin kurulması siyasi partilerin varlığına ve hatta demokratik süreç içindeki parti içi demokrasisine bağlanmaktadır.¹⁵ Buna göre, parti içinde muhalefete hoşgörülü olunmalı ve üyelerin genelinin yararından çok liderlerin gücünü pekiştiren tüzük değişikliklerine gidilmesinin önüne geçilmelidir. Öncelikle, parti içi demokrasinin ve uzlaşmanın sağlanması, daha sonraki süreçte iktidar bulunduğu takdirde ülkenin de söz konusu demokratik kültürle tanışmasında önemli bir deneyim aktarımı olacaktır. Buna benzer bir değerlendirmeyi Bodo Zeuner, şu şekilde yapmaktadır:

“[...]Partiler, iktidara geldiklerinde tüm toplum düzeyinde kuracakları demokratik yapının bir örneğini daha iktidara gelmeden parti-içi işleyişlerde yaşama geçirmek zorundadırlar. Aksi halde, demokrasiyi içlerinde özümseyemeyenler bunu ülke bazında yaşama geçiremezler[...]”¹⁶

Murat Yanık, parti içi demokrasiyi dar anlamıyla siyasi partilerin iç işlerinde demokratik ilkelere sadık kalması olarak tanımlamaktadır. İç işleri olarak partinin hukuki düzenlemelerini, örgütlenmesini, çalışmalarını ve yönetimini de konuya dâhil etmektedir.¹⁷ Parti içi demokrasi anayasanın bir gereği iken¹⁸; Türk

---

¹² Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tuncer Karamustafaoglu ve Mehmet Turan, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 19.

¹³ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1982, s. 354.

¹⁴ Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 1.

¹⁵ Ernest Frankel, *Deutschland und die Westlichen Demokratien*, Kohlhammer Verlag, 1964, s. 109’dan Aktaran Toktamış Ateş, *Demokrasi*, Nesa Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 133-134.

¹⁶ Bodo Zeuner, *Innerparteiliche Demokratie*, Çev. Fuat Akar, Colloguium Verlag, Berlin, 1969, s. 21’den Aktaran Murat Yanık, *Parti İçi Demokrasi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 95.

¹⁷ Yanık, *age.*, s. 96.

¹⁸ Öyle ki 1982 Anayasasının 69’uncu maddesi, “Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur” demektir. Ayrıca Siyasal Partiler kanununun 93’üncü maddesi şu şekilde hüküm getirmektedir: “*Siyasi partilerin parti içi çalışmaları, parti yönetimi, denetimi; parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığınca, genel merkez organlarıncı ve parti*

siyasi yaşamında, parti içi demokrasinin istenilen seviyede olmadığı rahatlıkla ileri sürülebilir. Parti liderlerinin dünden bugüne hem örgütlerini hem de parlamentodaki üyelerini tahakkümleri altına aldıkları, sadece fikir ihtilaflarında değil aynı zamanda yapıcı eleştirilerde bile hoşgörüsüz bir tutum takındıkları görülmüştür.¹⁹ Bu çerçevede Doğru Yol Partisi (DYP) eski genel başkanı Tansu Çiller'in partinin başına geçmesine müteakip dönemde, Türk demokrasisi için önemli çabalarda bulunan Hüsamet Cindoruk'u ihraç etmesi örnek verilebilir. Cindoruk'un DYP'nin, Refah Partisi (RP) ile koalisyon ortağı olmasının partiyeye güç kaybı yaşattığı iddialarını savunması, Çiller'i, Cindoruk'un parti genel başkanlığını ele geçireceği endişesiyle, baş başa bırakmış ve nihayetinde Çiller, Cindoruk ve arkadaşlarının partiden ihraç edilmesine yol açan süreci idare etmiştir. DYP'deki ihraçlar, sonraki dönemde birbirini izlemiş ve Çiller'in bu davranışı kamuoyunda "*parti küçülürken lider güçleniyor*" sözleriyle karşı karşıya kalmıştır.²⁰ Nitekim partinin küçülmesi, 3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında DYP'nin yüzde 10'luk seçim barajını aşamayıp Türk politik yaşamında bir daha yer alamayışına sebebiyet veren etkenler arasında yer almıştır. Bu bağlamda kendi partisinde demokratik ortamı sağlayamadığını düşünen seçmenlerin varlığı, lidere olan bağlılığı azaltmış olabilir ve bu durumun Çiller'in hem liderliğine hem de politik yaşamına sandıkta demokratik bir şekilde son verilmesine aracılık ettiği ileri sürülebilir. Pek tabii ki Çiller'in politik yaşamdan uzaklaşmasını tek başına bu nedene bağlamak doğru ve yeterli değildir.

Parti içi demokrasinin birçok kez parti disiplini öne sürülerek engellenmekte olduğu ve parti disiplininin liderin parti içindeki konumunu güçlendirmekte kullandığı önemi bir araca dönüştüğü iddia edilmektedir. Bir başka deyişle, siyasi partilerde sıkça başvurulmuş parti disiplini, parti içi demokrasiyi ortadan kaldıran önemli bir vasıta olarak görülmektedir. Her parti, özellikle parlamento mensubu üyeleri için belirli bir disiplini öngörmektedir. Parti disiplini, bir partinin parlamentodaki üyelerinin herhangi bir politik konu başlığında parti programına ve politikalarına aykırı hareket etmemesine yönelik bir yaptırım aracı olmaktadır. Bu yaptırım, aykırı davranışta bulunanları, en ağır partiden ihraç olmak üzere birçok başlıkta cezalandırabilmektedir.²¹ Parti içi uyumu sağlama adına parti disiplini bu bakımdan büyük önem arz etmektedir ve muhtelif faydalar içermektedir. Ancak bazen de parti disiplini, liderin ve/veya oligarşik yapının

---

gruplarınca alınan kararları ve yapılan eylem ve işlemleri parti tüzüğüne, parti üyeleri arasındaki eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz".

¹⁹ Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, Çev. Kadriye Göksel, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s. 119.

²⁰ Muharrem Sarıkaya, "DYP'de, habersiz ihraçlar yaşanıyor", *Hürriyet*, 17 Şubat 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=-6745>, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2015.

²¹ Sarıbay, *age.*, s. 24.

baskı aracı olarak düşünölmekte ve parti merkez yönetimi, disiplin mekanizmasını partinin birlik ve beraberliğini teminden ziyade haleflerini etkisizleştirmek ve parti içi muhalefete olanak tanımamak adına kullanmaktadır.²² Böyle bir kullanımın, demokrasiyle çeliştiği söylenebilir.

Liderin, parti içi demokratik kanalları kullanarak, ‘oyunu’ kurallarına göre oynamak isteyen üyeleri parti içi disiplin mekanizması vasıtasıyla saf dışı bırakması Türk demokrasisini zayıf yönlerinden birisi olmaktadır. Sartori’nin de üstünde durduğu üzere, demokrasiyi korumak ve yaşatmak toplumların elinde olduğuna göre, Türk siyasetinde bu çerçevede iyileştörmelerin yapılması demokratik gelişim adına önem arz edebilir. Türk demokrasinin gelişimi için, yapılacak olan anayasal ve/veya siyasal partiler kanunundaki değişikliklerle, lidere olası haleflerini saf dışı bırakmasına aracılık edecek şekilde bir tüzük yazımına izin verilmemesi gibi maddeler ortaya konabilir. Örneğin parti üst yönetiminin, parti içi demokrasiyi baskılamak adına başvurduğu yolların en çok bilineni olan disiplin uygulamasının Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bulunmadığı gözlemlenmektedir.²³ Bugün küresel politikanın ve ekonominin başat aktörü olan ABD’nin bu etkin rolünde söz konusu demokratik yapının büyük bir itici güç olduğü söylenebilir. Türkiye’nin de politik, ekonomik ve demokratik gelişimi açısından, buna benzer uygulamaların faydalı olabileceği düşünölebilir.

Duverger, meclisteki milletvekillerinin, seçmenleri temsil ettiğini, bu yüzden de demokrasinin, parlamento üyelerinin parti liderlerinden, seçmenlerin de parti üyelerinden önde gelmesini gerektirdiğini ancak uygulamada bunun tam tersinin yaşandığını ileri sürmektedir.²⁴ Örneğin Türk siyasi yaşamında lider sultanından ve/veya partinin oligarşik yapısından baskı görmek sıkça rastlanan bir durum

---

²² Yanık, *age.*, s. 152. Bu çerçevede önemli bir örnek Türk siyasal yaşamının erken dönemlerinden verilebilir. Dönemin Tan ve Vatan gazetelerinde kaleme aldıkları yazılarında yaptıkları eleştiriler sebebiyle CHP milletvekilleri Adnan Menderes, Fuat Köprölü daha sonra da Refik Koraltan 21 Eylül’de CHP’den resmen ihraç edilmişlerdir. Daha sonra Celal Bayar da istifa ederek bu gruba katılmıştır. İhraçların asıl nedeni, Mete Tunçay’ın tespitlerinden de görölebileceği üzere, Çiftçi Topraklandırma Kanununun TBMM’de konuşulduğu sırada söz konusu dört milletvekilinin parti grubuna sundukları ve “Dörtlü Takrir” diye anılan ve önergede bulunulan demokrasi taleplerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Mete Tunçay, “Dörtlü Takririn Tam Metni”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, No:58, 1985, s. 15-18.

²³ ABD’de lider ve/veya üst yönetim, parti üyelerine, parlamenterlerine ve bakanlarına katı bir disiplin uygulamamaktadır. Ayrıca siyasal parti mensuplarının partinin tüzük, program ve kararlarına sıkı bir disiplinle bağlı olmadıkları bir yapıyı ihtiva etmektedir. Disiplini tesis etmek adına önem arz eden bir vasıta olarak grup kararı alma durumu, Amerikan partilerinde söz konusu olmamaktadır. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 8.bs., Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s. 337-338. Bu durumun, partinin üye, temsilci ve yöneticilerinin karar verme esnasında daha bağımsız hareket edebilmesine aracılık ettiği söylenebilir.

²⁴ Duverger, *Siyasal Partiler*, s. 248.

öğelmektedir. Söz konusu baskı, demokrasinin hala tam anlamıyla içselleştirilememesinden ve Türklerin “ataerki” köklerine ve liderine bağlı politik kültüründen kaynaklanmaktadır, denilebilir. Ancak bu durumun yalnızca Türklere ait bir davranış olmadığı ileri sürülebilir. Çünkü Duverger, liderlerin iktidarlarını muhafaza etme ve daha da güçlendirme eğilimi taşıdıklarını; izleyicilerin ise bu eğilime engel olmak yerine liderleri ‘putlaştırmak’ şeklinde, onu büsbütün güçlendirdiğini ortaya koyarken²⁵ bunu en azından birden fazla ülkeyi dikkate alarak gerçekleştirdiği söylenebilir. Böylece lidere olan bağlılık, önder kişiye yüklenen değeri olağanüstü bir seviyeye kadar yüceltmektedir ki, bu durum Adolf Hitler örneğinde de görüldüğü üzere, seçilmiş bir liderin, zamanla ülkeyi dünya savaşına kadar götürmesine aracılık edebilmektedir. Bu durum putlaşmış bir lidere itaatsizliğin mümkün olmadığını, buna da herhangi bir sesin yükselmeyeceğinin kanıtı olabilir. Lidere yüksek oranda itaat ve sadakatin olduğu böyle bir ortamda zaten parti içi demokrasinin yeşermesinin de olanağı bulunmamaktadır.

Parti içi demokrasinin işletilememesi, Türkiye’de birçok açıdan kısa bir sürede parti içi muhalefete dönüşmekte ve söz konusu muhalif grup, partideki liderliği ele geçirmek için çalışmalarına başlamaktadır. Kimileri bu süreçte başarılı olmakta; kimileri olamayıp partiden ihraç edilmekte, başka bir partiye geçmekte veya yeni bir parti kurmaktadır.²⁶ Türk politik yaşamı, başarılı ve başarısız parti içi muhalefetleri tecrübe etmiştir. Bu çerçevede, Kesebir’in başını çektiği Çile Çiçekleri hareketinin, parti içi demokratik mekanizmaları kullanarak sesini duyurmak istemesine karşılık yine parti içi unsurlar aracılığıyla sistemin dışına itildiği gözlemlenmiştir. İkinci ihraç kararının ertesinde Kesebir, 24 Temmuz 1998’de Demokrat Türkiye Partisi’ne geçmiş; son olarak da, 3 Nisan 2011’de ise CHP’den 24’üncü dönem milletvekilliği genel seçimleri için aday adayı olarak ön seçime girmiş ancak başarılı olamamıştır.

Çile Çiçekleri Hareketi: Doğuşu, Gelişimi ve Neticelenmesi

DSP, 1985’te Rağsan Ecevit liderliğinde politik yaşamına başlamış; 1987’de seçim yasalarının kalkmasından sonra asıl lideri Bülent Ecevit’le genel seçimlere girmiş ancak Ecevit başarısız olunca, eşiyile birlikte aktif politik

---

²⁵ Duverger, *age.*, s. 190.

²⁶ Parti üst yönetimine karşı demokratik talepler ileten ve demokratik yollardan yönetimi üstlenmeyi isteyip de bunda başarılı olamayan kişiler ve gruplar Türk siyasi yaşamında önemli partiler kurabilmişlerdir. Buna örnek olarak, “22 Haziran 2001’de Fazilet Partisi’nin (FP) kapatılmasını takiben başını Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan’ın çektiği “Yenilikçiler” ile liderliğini Recai Kutan’ın yaptığı “Gelenekçiler” mücadelesini”, Yenilikçilerin kaybetmesi sonrasında Gül ve Erdoğan’ın Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AKP) kurmaları ve 3 Kasım 2002’de iktidarı tek başlarına üstlenmesi verilebilir. Ergun Özbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 47-48.

yaşamdan ayrılmışlardır. Ancak, ayrılık kısa sürmüş ve Ecevit 15 Ocak 1989’da partisine geri dönmüş ve 25 Temmuz 2004’e kadar genel başkanlığı bırakmamıştır. Partiyi yoktan var etmesi; ülkenin geçirdiği zor zamanlarda güvenilir ve dürüst bir kimliğe sahip olarak görülmesi onun, 18 Nisan 1999’da tekrar başbakanlık makamına seçilmesini sağlamıştır.²⁷ Yaşlılığına bağlı rahatsızlıkları, parti içi muhalefete olan hoşgörüsüzlüğü konusundaki ve eşi Rahşan Ecevit’in de onun aldığı politik kararlarda etkisinin olduğu iddiaları, Ecevit’i zorda bırakmıştır. Söz konusu dönemde DSP’li milletvekilleri, parti örgütlerinin sık sık görevden alınması, birçok yerde örgütün bulunmaması, partinin sivil toplum örgütleriyle ilişkide olmaması, halktan kopuk bir politika izlendiğine yönelik sık sık eleştirilerde bulunmuştur.²⁸ Bu kısımda DSP liderinin, parti içinde bir sulta oluşturduğu, tabandan ve demokratik sol anlayıştan çok kendi liderliğinin devamını düşündüğü ve parti içi demokrasiyi sağlamakta başarısız olduğunu öne süren, parti içi muhalefet hareketi olan Çile Çiçekleri konu edilmiştir.

DSP’nin içinden doğan “Çile Çiçekleri”, bugün, 1990’ların Türkiye siyasetinin unutulmuş bir hareketi olmuştur. Aslında 1990’lar Türk demokrasisi için önemli deneyimleri beraberinde getirmiştir.²⁹ 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine giden süreçte ülke içinde geniş tabana yayılamayan ve bir türlü kurulamayan, kurulsada istikrarsızlıklar arz eden koalisyon girişimlerinin aksine, 1991 genel seçimleri sonrasında ülkede hükümeti DYP ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) kurmuştur. Bu birliktelik yüzde 48’lik bir tabana yayılmış ve kamuoyunda genel kabul görmüştür.³⁰ Ancak sekizinci Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın aniden vefatı üzerine dönemin DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in 1993’te Çankaya’ya çıkması, Türk siyasetinde bunalımlı günlerin

²⁷ Ecevit’in siyasal yaşamı hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Kaan Gaytancıoğlu, *Politik Liderlik ve Bülent Ecevit*, Paradigma Akademi Yayınları, 2014, Edirne.

²⁸ Demokratik Sol Parti’de (DSP) ilk çatlak 24 Aralık seçimlerinden sonra İğdır Milletvekili Adil Aşırım’ın “Ben zaten sağ görüşlüyüm. DSP benim görüşlerime uymuyor. Bu nedenle Anavatan Partisi’ne (ANAP) geçeceğim” açıklamasıyla olmuştur. DSP’de ikinci bunalım Anayol Hükümetine çekimser destek verilmesiyle gündeme gelmiş, bazı milletvekilleri DSP’nin ANAP ekseninde politika izlediğinden şikâyet ederken, hükümetin içinde yer almanın gerektiğini söyleyenler de bulunmuştur. Bu nedenle başlayan milletvekili transferlerinde ismi ilk olarak ortaya çıkan DSP Afyon Milletvekili Kubilay Uygun olmuştur. DSP’den istifa edip törenle DYP’ye geçen Uygun, iki gün sonra DSP’de düzenlenen küçük bir törenle tekrar DSP’ye geçmiştir. Uygun’un tekrar DSP’ye dönüşü parti üst yönetimince sevinçle karşılanırken, birçok milletvekili bu olayın partiyi yıprattığını savunmuş ve yönetime tepki göstermiştir. Sema Bingöl Ecer, “Krizin Ayak Sesleri”, *Milliyet*, 07 Kasım 1996, s. 16. Sonrasında yaşananların bir kısmı bu makalede ele alınmaktadır.

²⁹ 1990’ların Türk siyasal ve toplumsal yapısı için bkz. Emre Kongar, *21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 43.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

³⁰ Nedim Yalansız, *Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, Buke Kitapları, İstanbul, 2006, s. 448.

habercisi olmuş; uyuşmazlıklar, önce DYP içinde kendini göstermiş, ardından koalisyon ortağı SHP'ye sızramış ve nihayetinde tüm ülke geneline yayılmıştır.³¹ İhtilaflarda, partilerin hükümeti kurup güvenoyu almada birbirlerine duydukları ihtiyaç rol oynamış, bu bağlamda ülke içinde patlak veren her türlü yolsuzluk, ekonomik bunalım ve parti içi mücadeleler, hükümetlerin zor günler geçirmesini ve her an dağılma riskini beraberinde getirmiştir. Tek başına iktidar olacak bir siyasi parti, 1995 genel seçimleri sonrasında da sandıktan çıkamamış; 1991'dekinden daha da belirsiz bir meclis sandalye dağılımı görülmüştür.³² Seçim sonrası dönemdeki bu tablo, siyasi parti liderlerini ve üst yönetimlerini, ülke idaresi için hazır olmaları hususunda uyarıcı bir etken oluşturmuştur. Potansiyel hükümet ortağı olmak ve hükümete katıldıktan sonra başarılı olabilmek adına, parti liderleri öncelikle parti içinde disiplini sağlamak üzere daha da sert önlemlere başvurmuşlar, parti içindeki çatlak seslere tahammülsüzlüklerini açıkça belli etmişlerdir. Bu bağlamda Ecevit'in DSP'si de iktidarın potansiyel üyesi olarak görülmeye başlanmış ve Ecevit, biraz da 12 Eylül 1980 öncesinde CHP içindeki yaşadığı parti içi muhalefetin de etkisi sebebiyle, partisini kontrol altına almak için her zamankinden daha fazla gayret göstermiş, ayrıca merkez solun 1995 seçimlerinden birinci partisi çıktığı için partisini, solun diğer aktörlerine de açmaya çalışmıştır. Buna karşılık parti içinde Ecevit'in bu tavrına karşılık, parti içi demokrasi talepleriyle "Çile Çiçekleri" adında bir muhalif çevre söz konusu olmuş ve DSP liderinden beklentilerini dile getirmek için mücadeleye girişmiştir.

Çile Çiçekleri hareketinin liderliğini dönemin Edirne milletvekili Kesebir üstlenmiştir. Kesebir ve yandaşları, hareketin adını, Doktor Ali İhsan Güler'in aşağıdaki dizelerinden yola çıkarak koymuşlardır. Ercan Yavuz'un da dile getirdiği üzere "şair Ecevit'e başkaldırı yine 'başka bir şairin' dizelerinden ilham almıştır"³³:

*"[...]Ne kadar da ılık
Dost yüreğindeki sevgi güneşi
Ne kadar da görkemlidir dost elinde*

³¹ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2.bs., Çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 205-206.

³² 24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerin sonucunda beş parti yüzde 10 barajını aşarak TBMM'de temsil hakkı kazanmıştır. Buna göre Refah Partisi 158, Doğru Yol Partisi 135, Anavatan Partisi 132, DSP 76 ve Cumhuriyet Halk Partisi 49 milletvekili elde etmiştir. T.C. Resmi Gazete, Sayı: 22512 (Mükerrer), 3 Ocak 1996, s. 3.

³³ Ercan Yavuz, "Çile Çiçekleri Karaoğlan'ı Ürküttü", *Aksiyon Dergisi*, 31 Ağustos 1996, http://www.aksiyon.com.tr/siyaset/cile-cicekleri-karaoglani-urkuttu_501723, Erişim Tarihi. 04.06.2015.

Çile çiçeklerinin ürperiş[i]...]”.

Hareketin muhalefet gerekçesinin temelini, taleplerinin parti üst yönetimi tarafından dikkate alınmaması oluşturmuştur. Bu bağlamda ilkin CHP'den DSP'ye geçip, partideki önemli mevkileri elde eden kişilere karşı tepkilerini dile getirmeleriyle süreç başlamıştır. DSP üst yönetimi, dönemin İstanbul milletvekili Mümtaz Soysal ve arkadaşlarının CHP'den kendi partilerine katılmasının ardından, bu yeni kadrolara örgüt yönetimlerinde görev vermek için daha önceki tüm üyeliklerin sıfırlanarak yeniden üye yazımını ve kongrenin de üçüncü yıl sonunda yeni delegelerle yapılmasını gündeme getirmiştir. Kesebir ve arkadaşları, söz konusu CHP kaynaklı politikacıların, DSP liderini ve parti üst yönetimini ikna ettiğini ileri sürerek, kuruluşundan bu yana DSP'nin varlığı için “mücadele eden emektarları” yok sayarak, kongreye yeni delegelerle gitmek istemesini ve bu sayede parti içinde kendi hegemonyalarını kuracakları iddiasıyla örgütlü bir harekete yönelmişlerdir. CHP'nin yeniden kurulması ve Baykal'ın genel başkan seçilmesi sırasında DSP'de il ve ilçe yönetimlerinde görev alan ve çoğu bir önceki kurultayda delege olan partililer, Kesebir'in liderliğindeki bu harekete katkılarını bildirmişlerdir. Çile Çiçekleri hareketi, genel merkeze ilettikleri taleplerin karşılanmaması üzerine çeşitli illerde toplantılar düzenlemişler ve örgütlenmeye önem vermişlerdir. Bu çabalarının sıkça, örgütlenmeden sorumlu genel başkan yardımcısı Rahşan Ecevit tarafından kesildiğini öne sürmüşlerdir. Ankara, İstanbul, İzmir, Edirne, Tekirdağ, Kocaeli, Bursa, Denizli, Kahramanmaraş'ın da aralarında bulunduğu birçok ilde örgütlenen hareket, partinin CHP'leştirilmesinden ve bunun sonucunda, DSP'nin de, Çiller'in DYP'si gibi içinin boşaltılmasından endişe ettiklerini ileri sürmüştür. Hedeflerinin Ecevit'in çizdiği doğrultuda DSP'nin yola çıkış ilkelerini korumak olduğunu ileri süren muhalifler, Çile Çiçekleri hareketinin doğuşunu şu şekilde açıklamışlardır:

“[...]1983'ten bu yana Sayın Ecevit'in gösterdiği hedefler doğrultusunda, yokluklar içinde DSP örgütlerini kurarak, mücadele ede ede bugünlere geldik. O yıllarda bize küçümseyerek bakanlar, şimdi tepeden inme partimize geliyor ve çok kolay bir şekilde makam sahibi oluyor... Seçimlerden bir ay sonra Kars il başkanı olan bir arkadaşımız intihar etti. Bu arkadaşımız milletvekili aday olmak istemişti, yapılmadı. Herhalde bunu onuruna yediremedi. Parti uğruna boşanan var, iflas eden, işini kaybeden insanlar var. Çok büyük bedeller ödendi, ödenmeye devam ediliyor. Onun için hareketimizin adı Çile Çiçekleri[...]”³⁴

Çile Çiçekleri hareketinin, ilk bakışta parti içi demokrasi taleplerinin öne kesilmiş gibi gözükse de; yukarıdaki açıklamalarına bakıldığında, partileri DSP'nin büyümesini istemedikleri, merkez solun temel taşı olmasını

---

³⁴ Cengiz Kuşçuoğlu, “Muhalefetin Adı Çile Çiçekleri”, *Milliyet*, 19 Ağustos 1996, s. 15.

düşünmedikleri ve bu bağlamda partideki güç dengesinde kendilerinin saf dışı bırakılmalarına karşı bir tepki verdikleri söylenebilir. Bu durum, kendi hareketlerinin önemli bir zaafı olarak gösterilebilirken, kendi partililerinin önemli bölümünden ve kamuoyundan yeteri kadar destek görmemelerinin önemli bir nedeni olarak da sunulabilir.

“*Onsuz bir parti hayal etmiyoruz... Kim beni tanır? Ecevit'in olduğu yerde Kesebir'in esamesi mi okunur?*” sözleriyle hareketin kesinlikle Ecevit çiftine karşı olmadığını vurgulayan Kesebir³⁵, genel merkezin mevcut tavrını sürdürmesi üzerine olağanüstü kongre için imza toplamaya başladıklarını gündeme taşımış; bu girişimler Ecevit'i harekete geçirmiştir. Hemen bir açıklama yapma gereği hisseden genel başkan, bu harekete destek veren Kesebir'i işaret ederek “*bu arkadaşımız Rahşan Ecevit'ten aldığı imza topladığı izlenimini vermektedir*” demiş; kendi amaçlarının da “*yetişirse*” kongreyi bu yıl içinde toplamak olduğunu söylemiş ve “*anlaşılan Kesebir kongre çalışmalarını engellemeye çalışmaktadır. DSP'nin üye sayısını sınırlı tutmak gibi bir düşüncemiz yok. Partimizi içeriden engellemeye kalkışanlar çıkarsa, buna en büyük tepkinin partilerimizden geleceği Kesebir'e gösterilen tepkiden bellidir*” diyerek olağanüstü imza toplamaya gerek olmadığını vurgulamıştır. Partinin kuruluş ruhundan saptırıldığını öne süren Kesebir ise, “*genel başkanımız hatayı Kubilay Uygun ve Adil Aşırım gibi isimleri kendisine öneren çevresinde arasın*”³⁶ sözleriyle Ecevit'in DSP'lileri yok saydığını öne sürmüş ve “*149 üyeye kongre geleneğine son vererek yeni üyelerle eski üyelerin birlikte katılacakları kongrelerin yapılmasını sağlayacağız. DSP iktidarı için yalnız Sayın Ecevit'in ağırlığı da yetmez*” ifadelerini kullanmıştır.³⁷

Parti içi demokrasi, partinin bütün kademelerinde görev alanların seçimle ve belirli bir süre için göreve gelmelerini partinin önemli sorunları hakkındaki çözüm önerilerini alt kademelerden yukarı kademelere doğru gerçek ve demokratik bir süreç içerisinde oluşturmasını gerektirmektedir.³⁸ Bu çerçevede Kesebir liderliğindeki Çile Çiçekleri hareketinin bu yöntemin izlenmesini talep ettiği ve söz konusu usulde hareket ettiğini göstermeye çalıştığı iddia edilebilir. Kesebir, böyle bir demokratik kanalın kapalı olduğunu kamuoyuna sunmakta ve DSP liderinin ve üst yönetiminin parti içi demokrasiye set çektiklerini ileri sürmektedir. Ancak burada dönemin siyasi değerlendirmesini tekrar yapmak gerekmektedir. Ecevit'in parti içi disiplini tesis etmeye çalışmasının ana

---

³⁵ Ercan Yavuz, “Çile Çiçekleri Karaoğlan'ı Ürküttü”, *Aksiyon Dergisi*, 31 Ağustos 1996, http://www.aksiyon.com.tr/siyaset/cile-cicekleri-karaoglani-urkuttu_501723, Erişim Tarihi. 04.06.2015.

³⁶ Çile Çiçekleri, *Demokratik Sol Taban Hareketi: Demokratik Solun Sesi*, Bülten Sayı:1, Ankara, 1996, s. 3.

³⁷ Cengiz Kuşçuoğlu, “Ecevit, Çile Çiçeklerine Savaş açtı”, *Milliyet*, 23 Ağustos 1996, s. 17.

³⁸ Kudret Bosuter, *Parti İçi Demokrasi*, Ankara, 1969'dan Aktaran Yanık, *age.*, s. 97.

nedeninin, parti içi muhalefeti tamamen susturmaktan ziyade, DSP'nin koalisyon hükümetlerinin bir parçası olabilmesi ihtimalinden dolayı, parti içi çekişmelerle partisinin çözülmesini önlemek gereğinin bir stratejisi olduğu düşünülebilir.

Hareketin ortaya çıkardığı tartışmalar, anında karşılık bulmuştur. İlk yapılan yorumlarda, ne Çile Çiçekleri ne de parti lideri ve üst yönetimi, bu konuda kesinlikle haklı bulunmuştur. Örneğin gazeteci Zülfikar Doğan, “*DSP’de geçmişte tasfiye hareketlerinin başını çeken Kesebir’in şimdi tasfiyelerden yakınır hale gelerek Ecevit çiftine başkaldırması, bu partideki çalkantıların daha da büyüyeceğini gösteriyor*” sözleriyle DSP'nin kendi içinde zaten kuruluşundan bu yana bunalımı barındırdığını ve Kesebir'in de bunun bir parçası olduğunu vurgulamayı tercih etmiştir.³⁹ Kesebir'in liderliğini üstlendiği muhalefet, kendi partisinden de destek ve eleştirilerle karşılaşmıştır. Örneğin dönemin DSP Edirne İl Başkanı Okan Akar, olağanüstü kurultay için imza toplayan Kesebir'i “ayrık otuna” benzeterek Kesebir'i liderine ve partisine ihanetle itham etmiştir.⁴⁰ Ayrıca dönemin DSP Sinop milletvekili Metin Bostancıoğlu ise Kesebir'in başlattığı muhalefeti “*bazı çevrelerin gazına geldi*” diye yorumlamış ve “*bazı insanlar saza, bazıları ise gazı gelir. Kesebir, tipi itibarıyla saza gelecek bir kişi değil. O bazı çevrelerin etkisiyle gazı gelmiş*” ifadelerini kullanmıştır.⁴¹ Buna karşılık dönemin DSP İstanbul kurultay delegeleri Haydar Işık, Ahmet Atıla Karaelmas, İnci Gülsever, Ümit Ülgen, İbrahim Yiğit, Necla Gönül Yıldız ve Mehmet Güneş ise partide genel başkanlık sorunu veya tartışması bulunmadığı, ama “*örgütlenme sorunu*”nun bir gerçek olduğunu dile getirmişlerdir. Bunun üzerine genel başkan Ecevit, parti içi demokrasiyi gerçekleştirmeye kararlı olduğunu belirterek “*dışımızdan ve ola ki içimizden, kim bu demokrasiyi gerçekleştirme yolunda beni ve partimi engellemeye çalışırsa, karşısında Allah için verdikçe beni bulacaktır*” demiş ve parti içi örgütlenme tartışmalarına şu şekilde açıklık getirmeye çalışmıştır:

[...]Partide sınırlı üye, sınırsız yandaş anlayışıyla örgütlenildiği ve bunun bir İskandinav modeli olduğu ileri sürülüyor. Ben ve eşim, Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit, böyle bir modelden haberimiz yok. DSP sınırlı değil, sağlıklı üyeliği benimsiyor. Tavandan değil tabanda örgütlenmeyi amaçlıyor. Eski CHP döneminde de ocak-bucak örgütlenmesi sayesinde sağlıklı bir yapıya kavuşuldu. DSP’de gerçek demokrasi istiyoruz; Salon, kulis, masa başı demokrasisi istemiyoruz. Bütün siyasal yaşamımı demokrasiye adadım. Bu uğurda her engele, her askeri darbe dönemine katlandım. Bu örgütlenme modelini hayata geçirmek inanç ve özveri ister[...].⁴²

³⁹ Zülfikar Doğan, “Sağda Yeni Beklentiler”, *Milliyet*, 26 Ağustos 1996, s. 16.

⁴⁰ “Demokrasi İstiyoruz”, *Milliyet*, 28 Ağustos 1996, s. 16.

⁴¹ Sema Bingöl Ecer, “DSP’de İhraç Günleri”, *Milliyet*, 13 Eylül 1996, s. 17.

⁴² “Demokrasi İstiyoruz”, *Milliyet*, 28 Ağustos 1996, s. 16.

Eleştirilerden de anlaşılacağı üzere, geçmiş yıllarda Kesebir'in parti içindeki muhalefete karşı tahammülsüz olduğu yönündeki iddialar, kendisinin daha sonra böyle taleplerle partililerden destek beklemesi esnasında, taraftar bulamamasına aracılık etmiştir, denilebilir. Bu çerçevede hareketin bir diğer önemli zaafı olarak, geçmişte, parti içi demokrasi talepleri karşısında, Kesebir'in takınmış olduğu iddia edilen taraflı tutum gösterilebilir.

Ecevit'lerin öngördüğü şekilde, Grup Başkanvekilleri Mümtaz Soysal ve Hüsamettin Özkan'ın, yayınladıkları bildiriyle, olağanüstü kurultay için imza toplayan Kesebir'i yalnız bırakmalarıyla büyük bir sekteye uğramıştır. Kesebir'in girişiminin "hizip hareketi" olarak nitelendirildiği bildiride "bu çirkin tutumu, siyasi ahlakla, parti hukukuyla ve arkasına sığınmak istediği parti içi demokrasi söylemleriyle bağdaştırmak da mümkün değildir. DSP'nin gelişmesi, söz konusu milletvekilinin bu haksız ve yalan istinatlarıyla engellenmek istenmektedir" denilmiştir. Kesebir, yapılan çağrılara rağmen tüzük değişikliği amacıyla olağanüstü kurultay için imza toplamayı sürdürmüştü; bunun için 137 delegeden imza topladıklarını açıklamış ve partide genel başkanlık sorunu yaşanmadığını vurgulamıştır. Ecevit, partinin iktidara aday olabileceği böyle bir dönemde sıkça, "dışımızdan ve ola ki içimizden kim beni ve partimi engellemeye çalışırsa, karşısında Allah ömür verdikçe beni bulacaktır" uyarısında bulunmuştur. Ecevit'in uyarıları, parti içinde gerekli desteği görmüş ve Kesebir'in yalnızlaştırılması adına DSP milletvekilleri, grup toplantılarında ve meclis birleşimlerinde, onun yanına oturmamışlardır. Kesebir, parti içinde bir anda etkisizleştirilmesinin ardından tepkisinin şiddetini arttırmış ve dönemin DSP Genel Saymanı Yaşar Mengi'yi "DSP'nin Mercüme'ki" diye nitelemiştir.⁴³ Ecevit, Kesebir'in iddiasını kanıtlamasını istemiştir. Buna karşılık Kesebir ilerleyen günlerde "altı yıl öncesine kadar kirada oturan, emekli aylığından başka geliri olmayan" Mengi ve ailesinin "bugün yalnız Bodrum'un en işlek caddesinde inşaat halinde apart otellerine en az 100 milyar lira değer biçilen" mal varlığıyla ilgili Çile Çiçekleri hareketinin 50 ilden gelen temsilcilerinin önünde kamuoyuna önemli iddialarda bulunmuştur.⁴⁴ Kesebir, bir türlü ulaşamadığını söylediği Ecevit'i iddialar karşısında gereğini yapmaya çağırılmış, "dürüst lider, dürüst parti imajı hep sözde kalmamalıdır" ifadesini kullanmıştır.⁴⁵

⁴³ "Ecevit noktayı koydu", *Milliyet*, 01 Eylül 1996, s. 17.

⁴⁴ Kesebir, Mengi'nin malvarlığını şöyle sıralamıştır: "Ankara Mesa'da üç apartman dairesi, Remzi Oğuz Aralık maballesinde bir daire, Çay-yolunda bir villa, Tunalı Hilmi'de bir dükkân, Bodrum'da emlak olarak iki villa, Gümbet, Değirmenburnu mevkiinde inşaat halinde bir apart otel, Çankaya'da yüzde 90 hissesi Mengi'ye yüzde 5 hissesi kızı Meltem, yüzde 5 hissesi oğlu Mehmet'e ait Mengi İnşaat ve Turizm İşletmesi Ticaret Limited Şirketi, otomobil olarak; Mengi'ye ait 3 Haziran 1996'da satın alınan Polo, eşi Atilla Mengi'ye ait 27 Ocak 1994'te alınmış Subaru, kızı Hülya Meltem Mengi için 19 Aralık 1994'te alınmış Honda ve 15 Şubat 1995'te alınmış BMW, oğlu Halit Mehmet Mengi'ye ait 16 Mart 1993'de alınmış BMW, 24 Nisan 1996'da alınmış Mercedes". "Kesebir'den bir şok iddia daha", *Milliyet*, 06 Ekim 1996, s. 19.

⁴⁵ Aynı yerde.

Çile Çiçekleri hareketinin kurultay için gereken imzayı topladığını duyurmaya başladığı esnada Ecevit'lerin imza verenlere karşı baskı yaptığı iddiaları Kesebir tarafından *"çok büyük baskı var. Bazı il örgütleri imzalarını çekmeye başladı"* şeklinde gündeme taşınmış; Ecevit iddiaları kabul etmeyerek, *"partinin bütünlüğünü bozmaya veya sarsmaya yönelik davranışlara üyelerimizin tepki göstermeleri doğaldır"* cevabını vermiştir.⁴⁶ Ecevit, 'hareketin parti içinde kısa ve uzun vadede yaratacağı olası buhranı önlemek için olsa gerek', Kesebir ve sekiz delegeyi⁴⁷ kesin ihraç istemiyle MDK'ya sevk etmiştir. Ecevit, *"partinin bütünlüğünü bozmaya veya sarsmaya yönelik çalışmalar ve eylemler yapmak, bu tür çalışmalara ve eylemlere katılma veya katkıda bulunmanın"* DSP Tüzüğü çerçevesinde ihraçı gerektiren ağır bir parti suçu olduğunu belirtmiştir. *"Bu nedenle başvurumuzda, MDK'ye sevk edilenler için tedbir de istenmiş, bu istem MDK toplantısında uygun bulunmuştur"* diyen Ecevit, parti tüzüğünde değişiklik istemenin delegelerin hakkı olduğunu anımsatmış ve Kesebir ile arkadaşlarının bu amacı taşımadığını savunmuştur.⁴⁸ Kesebir ise Ecevit'i demokratik davranmamakla itham etmiştir. Ecevit'in olağan kurultayı erkene alma çabasının *"Ecevit'i en zor gününde yalnız bırakmayanları tasfiyeye yönelik olduğunu"* savunan Kesebir *"bu iyi niyetli demokratik isteğe tabammülsüzlük, demokrasi adına geri bir adım, düşündürücü ve kaygı verici bir davranış biçimidir"* şeklinde konuşmuştur.⁴⁹ Her ne kadar iktidar adayı bir parti için parti içi disiplinin tesisi önemliyse de ihraç isteğine çeşitli eleştiriler de gelmiştir. Bunlardan birinde Yeni Demokrasi Hareketi genel başkanı Hüseyin Ergün, Kesebir'in ihraçının "yüz kızartıcı" olduğunu duyurmuştur.⁵⁰

DSP genel merkezi, olağanüstü kurultayın toplanması için Çile Çiçekleri hareketinin topladığı 141 imzayı, *"yeterli olmadığı"* gerekçesiyle kabul etmemiştir. Kesebir *"genel merkez başvurusunun geçerli olabilmesi için gerekli olan beşte bir rakamını 151 olarak göstermiştir. Kurultay delegelerinin sayısı 750 olarak açıklanmıştır. Bu bayali bir sayıdır"* diyerek itiraz etmiştir. Açıklamada, 2 Ekim 1994'te yapılan DSP kurultayından sonra 3 Ekim'de yayınlanan gazetelerde kurultay delege sayısının 678 olarak gösterildiğine ve katılanların da 611'de kaldığının açıklandığına dikkat çekilerek *"DSP tüzüğününün 20'nci maddesi olağanüstü kurultay başvurusunun, kurultay delegelerinin beşte biriyle yapılabileceğini öngörmüştür. Bu rakam da 136'dır"* denilmiştir.

⁴⁶ Sema Bingöl Ecer, "Ecevit: Bölücülüğe Tepkiler Doğaldır", *Milliyet*, 04 Eylül 1996, s. 16.

⁴⁷ Mehmet Karaduman (Tekirdağ), Şahmettin Karabulutlu (Kars), Ümit Ülgen, Atıla Karaelmas (İstanbul), Bülent Varel (Edirne), Fahri Yağlıcı (Kahramanmaraş), Hasan Çizmecici (Denizli), Mehmet Serdaroglu (İçel).

⁴⁸ "Kongreye karşı jet ihraç istemi", *Milliyet*, 05 Eylül 1996, s. 16.

⁴⁹ Aynı yerde.

⁵⁰ Selahattin Karakış, "Çile Çiçekleri Solmayacak", *Zaman*, 06 Eylül 1996, http://www.zaman.com.tr/politika_cile-cicekleri-solmayacak_440999.html, Erişim Tarihi: 05.06.2015.

Olağanüstü kurultay başvurusunun 141 imzayla yapıldığı belirtilen açıklamada şu görüşler dile getirilmiştir: “[...]Genel merkez, 14 kişinin imzasını geri çektiğini, 4 kişinin DSP’den istifa ederek başka partilere geçtiğini, bir kişinin de başvurudan önce delegelikten istifa ettiği açıkladı. Genel merkezin resmi kurultay listesini, imzalarını geri çektiklerini öne sürdükleri isimleri, partimizden ayrılan kurultay delegelerinin isimlerini açıklamasını talep ediyoruz[...]”.⁵¹

Muhallifler, genel merkezin takındığı tavrı olumsuz bulmuşlar ve bu kararı halkın takdirine sunduklarını vurgulamışlar; eksiklerin ise kısa sürede tamamlanacağı ve olağanüstü kurultayın toplanıp tüzüğün değiştirileceğini bildirmişlerdir. “Bu sayede de demokrasinin DSP’de egemen olacağı ve bunun Türk demokrasisini de güçlendireceği” kaydedilmiştir.⁵² Muhallifler tarafından, harekete, genel merkez nezdinde engeller konduğu ileri sürülürken, muhaliflerin görüşlerinin tabanda ilgi uyandırdığı dillendirilmeye başlanmıştır. Tatil nedeniyle seçim bölgelerine giden DSP milletvekillerine örgütler bazında Çile Çiçekleri’nin mücadelesinin haklı olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunduğu öne sürülmüştür. Birçok bölgede bu talebi haklı bulan partililerle tartışmak durumunda kalan milletvekillerinin olduğu ve vekillerin, “parti içi demokrasi” yönünde mücadele konusunda söz vermek zorunda kaldıkları basına yansımıştır. Sayılarının 20’yi aştığı öne sürülen bir grup milletvekilinin ağırlıkla parti üst yönetiminden grup başkanvekili Özkan’ın “ayrımcı” ve “baskıcı” tarzından şikâyetçi oldukları da ileri sürülmüştür. Özkan’ın aralarında İstemihan Talay, Ahmet Tan, Bülent Tanla, Hikmet Uluğbay, Ahmet Priştina’nın da bulunduğu bir grup milletvekiliyle diğer milletvekillerinden farklı ilişki kurduğu savunulmuştur.⁵³

Olağanüstü kurultay talepleri reddedilen Kesebir, hareketinin genel başkanlık yarışı olmadığını; “DSP’yi güvercin sevenler derneği olmaktan, liderini de siyasi mevtalıktan kurtarmak” amacıyla yola çıktıklarını belirtmiştir. Kesebir, “Ecevit, masaldaki kral gibi. Üzerinde kadifeden elbiseler olduğunu sanıyor. Dalkavuklar elbisenin güzel olduğunu söylüyor. Oysa kral çıplak. Gerçekten Ecevit de çıplak” diyerek, liderinin kandırılmakta olduğunu öne sürmüştür. Kesebir’in bu keskin söylemleri, partinin yoktan var olduğunu bilen ve bugünlere Ecevit sayesinde gelindiğini düşünen il ve ilçe başkanlarınca haksız bulunmuştur. Başkanların, “ayrımcı” ilan ettikleri Kesebir, DSP’li yöneticilerce de bu tavırlarından dolayı dışlanmaya başlamıştır. Örneğin Kesebir, gittiği bir ziyarette, kilitli olması nedeniyle Gaziantep’teki il başkanlığına girememiştir.⁵⁴ Ecevit’e bir diğer eleştiri ihraç

⁵¹ DSP’de İmza Kavgaı, *Milliyet*, 10 Eylül 1996, s. 16.

⁵² Aynı yerde.

⁵³ “DSP’de Sular Durulmuyor”, *Milliyet*, 11 Eylül 1996, s. 16.

⁵⁴ Kemal Bağcı, “Erdal Kesebir: Ecevit siyasi mevta”, *Milliyet*, 14 Eylül 1996, s. 23.

istemiyle MDK'ya sevk edilen DSP Tekirdağ eski il başkanı Mehmet Karaduman'dan gelmiş ve Karaduman Genel Başkan'ın tüzükte olmayan bir yetkiyi kullanarak kendilerini MDK'ya sevk ettiğini bildirmiştir. Parti tüzüğüne göre suçu olması halinde kendisini MDK yerine ancak İl Disiplin Kurulu'nun yargılayabileceğini savunan Karaduman, *"Bir tüzüksel hakekin kullanılmasının bölücülük olarak nitelenmesi mümkün değildir"*⁵⁵

Hareketin, DSP içinde büyük çoğunluk tarafından ilgi görmediği anlaşılmış, bundan sonra böyle çıkışlara karşı da parti liderinin ve üst yönetiminin parti içi disiplini muhafaza etmesinin gerekli olduğu durumu ortaya çıkmıştır. Çünkü parti, 1995 seçimlerinde, merkez solun en büyük partisi olmuş ve DSP'nin koalisyon ortağı olması, partililerin en büyük beklentisine dönüşmüştür. Böyle bir dönemde Ecevit ve üst yönetim kadar partililer tarafından en son istenen, partideki çatlaklar olarak dillendirilmiştir. Bu beklenti, Çile Çiçekleri hareketinin, yanlış bir zamanlama seçtiğinin de göstergesi olmuş ve partinin iktidarını önleyebilecek bir muhalefeti yürüttükleri havası, hareketin iç zaaflarından bir diğerini oluşturmuştur.

Kesebir ve arkadaşlarının verdikleri mücadele sonuç vermemiş ve olağanüstü kurultay taleplerinin ardından muhalif isimler, partiden ihraç edilmiştir. İhraç kararında, MDK'nın Kesebir, Karaduman, Ümit Ülgen ve Bülent Varel'in 24 Aralık 1995 seçimlerinden sonra bir hizip hareketi başlattıkları kaydedilmiş; DSP'nin bütünlüğünü bozma ve sarsmaya yönelik eylemlere girdikleri belirtilerek şu hükme varılmıştır: *"Bu eylem ve işlemler üyeliikten kesin çıkarma cezasını gerektirdiğinden partiden kesin olarak çıkarılmalarına karar vermek gerekmiştir"*.⁵⁶ Kesebir, hala Ecevitçi olduğunu; Türkiye'nin de, DSP'nin de Ecevit'e gereksinim duyduğunu söylemiştir. *"Genel Başkan yıllardır yanında olan bizlerle değil, liderlerini terk edenlerle birlikte olmayı tercih ediyor"* diyen Kesebir, Ecevit'in yanında yer alan kişilerin Erdal İnönü ve Baykal'la da birlikte olduklarına işaret ederek, *"Bu insanların onlara ne yararı oldu ki, Sayın Genel Başkan'la olsun"* tespitinde bulunmuştur. Kesebir, DSP'nin Ecevit'in *"mülkü olmadığını"* ve tekrar partisine dönebilmek için yargıya başvuracağını şu sözlerle açıklamıştır:

"[...]DSP'de hukuk kuralları işlemiyor. Yargıya gideceğiz. Genel merkezi bu disiplin cezalarının ağırlığı, usulsüzlükle ilgili mahkemeye vermek istiyoruz ve muhtemelen de döneceğimizi zannediyoruz. DSP Çile Çiçekleri hareketinin başlamasından önceki DSP olamaz. Bundan sonra "ben atadım" oldu, "yaptım" oldu, bunu köy ve mahalle sorumlularına

⁵⁵ Sevtap Cengizoglu, "Ecevit'e baskı suçlaması", *Milliyet*, 17 Eylül 1996, s. 11.

⁵⁶ MDK, Kesebir ve Karaduman hakkındaki ihraç kararını oy birliğiyle, Ülgen ve Varel hakkındaki kararlarıyla bire karşı yedi oyla almıştır. Ferruh Kaleli, Ülgen ve Varel hakkındaki ihraç kararına "objektif bir suçlama bulunmadığı" gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. "Kesebir: Ecevitçiyim", *Milliyet*, 19 Eylül 1996, s. 19.

kabul ettirmek çok güç. Hareketimiz başarıya ulaşacak. 14 Kasım'a kadar Türkiye'de DSP için çok şeyler olacak[...].⁵⁷

Takip eden günlerde MDK, olağanüstü kurultay isteminde bulunan beş delege hakkında daha ihraç kararı almış ve böylece DSP'den ihraç edilenlerin sayısı sekize yükselmiştir.⁵⁸ İhraç kararlarını bazı isimler olumlu bulmamıştır. Örneğin Kurthan Fişek, *"sapma, sonuna kadar Ecevitçiyim, öyle doğdum öyle öleceğim"* diyen Kesebir'i *"parti içi demokrasi istediği için"* ihraç edenlerin *"solcu veya demokrat olmadıklarını"* yazmış ve DSP'nin şarkısının, türküsünün yıllardan beri *"çile bülbülüm çile..."* olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

Parti içinde, Çile Çiçekleri hareketini takiben, farklı kesimlerden çeşitli huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Önce Bülent Tanla⁶⁰, Cevdet Selvi ve Tahir Köse'nin *"parti küçülüyor"* açıklamalarının ardından *"Sosyal krizi"* DSP'yi karıştırmıştır. Ecevit, kendisi için *"İktidar istemiyor. Hiçbir şey yapmıyor. Eşi Rahşan Hanım parti içine çok karışıyor"* diyen Soysal hakkında, *"aramızda derin görüş ayrılıkları var. DSP'yi adeta parmağının ucuyla tutuyor"* demiş ve Soysal'a *"Bu durumda herhalde Grup Başkanvekilliği'nden ayrılmayı düşünüyordur"* sözleriyle istifa etmesi yönünde imada bulunmuştur. DSP lideri, kendisinin yasaklı olduğu yıllarda eşinin partiye sahip çıktığını da belirterek, Soysal'ın görüşlerinin aksine, Rahşan Ecevit'e olan desteğini bir kez daha ilan etmiştir. Soysal, bu tepkiyi *"partimizin iç meselesi"* diyerek geçiştirmeye çalışmıştır.⁶¹ Soysal'ın çıkışı, ilk anda Kesebir'in hareketinden daha fazla ciddiye alınmıştır. Gazeteci Derya Sazak, DSP'de Ecevit'e karşı muhalefetin filizlenmeye başlayabileceğini ifade etmiş; *"Hoca'nın sol tabandaki karizması, Soysal'ı daha radikal girişimlere de mecbur kılabilir"* diyerek bu hareketin ciddiyet kazanabileceğini ileri sürmüştür. Aynı dönemde, DSP içinde daha çok düşünsel planda sürdürülen bir muhalif oluşum da Gökhan Çapoğlu'nun çıkışında kendisine yer aramıştır.⁶² Ancak Sazak, söz konusu dönemde Refah Partisi'nin yükselişi karşısında parti içi muhalefetin hem olmamasını hem de olsa bile, Ecevit'in karizması altında etkisiz kalacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

[...]Ancak unutulmasın, Ecevit, 1972 kurultayında İnönü'yü devirdiğinde, partinin genel sekreteriydi ve arkasında partili bir siyasi kariyeri vardı. 1970'lerde Ecevit bir

⁵⁷ Bülent Ayan, "Çile Çiçekleri Mahkemeye Gidiyor", *Milliyet*, 25 Eylül 1996, s. 19.

⁵⁸ Sema Bingöl Ecer, "DSP'den beş delegeye ihraç", *Milliyet*, 01 Ekim 1996, s. 16.

⁵⁹ Kurthan Fişek, "Solda Çile Çiçekleri, Sağda İstrap Çocukları", *Hürriyet*, 29 Eylül 1996, s. 8.

⁶⁰ Tanla, ilerleyen günlerde DSP'yi "Namevcut bir parti" olarak nitelerken, DSP'nin oy kaybettiğini, sivil toplum örgütlerinde DSP'nin olmadığını söylemiştir. Sema Bingöl Ecer, "Krizin Ayak Sesleri", *Milliyet*, 07 Kasım 1996, s. 16.

⁶¹ Aydın Hasan, "Ecevit'e Muhalefet", *Milliyet*, 07 Kasım 1996, s. 1.

⁶² Çapoğlu, Bilkent Üniversitesi'nde iktisat doçenti iken DSP'de politikaya atılmış ve 1995'te Ankara milletvekili seçilmiştir.

efsaneydi. Bülent Bey bugün de dürüst ve güvenilir liderler sıralamasının en başındadır. Ecevit eleştirilebilir ama parti içi muhalefete yerinden edilemez. Partiye sonradan gelen kadroların, önce bu gerçeği görmeleri ve enerjilerini dışa dönük kullanmaları gerekmiyor mu? Kamuoyu merkez solda bölünme değil, birleşme bekliyor. Refah'ın iktidar süreci de dikkate alındığında, Ecevit-Soysal ayrılığının zamanlaması doğru gelmiyor. DSP öz eleştiriye açık, karizmatik isimlerin çekişmesine ve tasfiyesine kapalı olmalıdır[...]"⁶³

Soysal'a artan baskı, istifasını beraberinde getirince, dönemin Kocaeli milletvekili Bekir Yurdağül de parti içi muhalefete başlamış ve hareketlerinin, Kesebir'in başlattığı 'Çile Çiçekleri hareketiyle' ilgisinin bulunmadığını da özellikle vurgulamıştır.⁶⁴ Kesebir'in "lider sultanı" bulunduğu iddialarıyla Ecevit'e ve üst yönetime karşı çıkışı ve parti içi demokrasi arayışının, ilgi görmesi de söz konusu olmuştur. Örneğin Melih Aşık, Kesebir'i DSP'de "kapıkulluğuna isyan ettiği" gerekçesiyle yılın adamlarından birisi ilan etmiştir.⁶⁵ Bu arada Ankara 25'inci Asliye Hukuk Mahkemesi, MDK kararıyla partiden ihraç edilen Kesebir'le birlikte yedi parti üyesinin ihraç kararının iptali istemiyle açtığı davayı 'kesin' kabul ederek, kararın temyiz edilemeyeceğini ilan etmiştir. DSP Genel Merkezi'nden karara yönelik yapılan açıklamada şöyle denilmiştir:

*"[...]*Gereğeli karar ulaşılmadığı için konuşmak erken olur. Çile Çiçekleri yaygın bir hizip hareketi başlatarak partinin bütünlüğünü bozmaya çalıştı. Bu kişilerin ihraç kararının iptaliyle ilgili olarak açtığı dava, deliller toplanıp, tanıklar dinlenmeden sonuçlandırılmıştır. Gereğeli karar yazılıp tarafımıza verilmediğinden bu konuda konuşmak erkendir. Deliller toplanıp tanıklar dinlenmeden esasa girilmeksizin sonuçlandırıldığına göre, şekli bir noksanlığa dayanılmış olduğu kanaati uyanmaktadır. Davacıların, tüzüğümüze göre ihraç gerektiren eylem ve beyanları devam ettiğinden, varsa şekli noksanlık tamamlanarak konunun Merkez Disiplin Kurulu'nda yeniden görüşülmesi mümkündür. Bu nedenle gereğeli kararı bekliyoruz[...]"⁶⁶

Yargı kararıyla DSP'ye yeniden dönen Kesebir, DSP'nin muhalefet yapmakta yetersiz kalışını aşağıdaki ifadelerle seslendirerek, partideki muhalefetine devam etmiştir:

*"[...]*Çok acı bir şey söyleyeceğim size, bugün maalesef TÜSLAD bile DSP'nin soluna geçmiş durumda... Son raporlarına bakınız... Milli Güvenlik Kurulu'nun konumunu onlar tartışıyor, imam hatip okulları konusunu onlar eleştiriyor. Ülkemizin demokratikleşmesini onlar savunuyor. DSP yönetiminin tek gündem maddesi var; o da partiyi solla, kitlelerle kucaklayacak insanları partiden uzak tutmak. –Amaç? –"Lideri ayakta tutmak... Partinin tek çabası ve tek gündem maddesi bu... Lider partiyi bu tek maddeye hapsedmiş,

⁶³ Derya Sazak, "Ecevit'e Muhalefet", *Milliyet*, 07 Kasım 1996, s. 16.

⁶⁴ Sema Bingöl Ecer, "DSP'de Muhalefet hareketli", *Milliyet*, 09 Kasım 1996, s. 19.

⁶⁵ Melih Aşık, "Yılın adam'ları", *Milliyet*, 29 Aralık 1996, s. 15.

⁶⁶ DSP'nin 'çile'si Döndü, *Milliyet*, 22 Ocak 1997, s. 15.

*kadroların ülke meseleleriyle ilgisini kesmiştir". Peki, DSP'ye oy vermiş milyonlar bu manzara karşısında ne yapıyor? Hiç...[...]"*⁶⁷

Kesebir'in sert çıkışları parti içinde kendisine yönelik baskının artmasına sebep olmuş ve demokrasi aleyhine bazı hadiseler yaşanmıştır. Bunlardan birinde Kesebir, Grup Başkanvekili Hikmet Uluğbay'ın uyarısıyla partisinin grup toplantısından çıkarılmıştır. Kesebir, "Bundan sonra şikâyetim Ecevit'ten. Kendine güveniyorsa olağanüstü kurultaya gider seçim yaparız" demiştir. Oysaki toplantı başlamadan çok önce salona avukatı Cevat Balta'yla beraber gelen Kesebir, "Güvercin yuvasına döndü. İbraçların sonu olmaz. Ben DSP'de politika yapacağım. DSP'de olmamı artık kimse engelleyemez" diye konuşmuştur. Bu sözlerin ardından Kesebir'e karşı yaklaşım biraz daha kapsayıcı olabilseydi, belki de demokrasi adına önemli bir kazanım sağlanabilirdi denilebilir. Ancak, demokratik olmayan bir davranışla salondan çıkması istenince, "Ecevit'in karşısına çıkmaya hazır olduğumu" söyleyen Kesebir, "Mücadelemize devam edeceğiz, Türkiye'nin DSP'ye ve Ecevit'e ihtiyacı var" diyerek bir anda parti içi liderlik mücadelesine giriştiğini duyurmuştur.⁶⁸ Ecevit ise Kesebir ve arkadaşlarının sürdürdüğü Çile Çiçekleri hareketini, "parti içinde ikinci bir parti gibi örgütlendikleri" için parti dışına çıkardıklarını söylemiştir.⁶⁹ Kesebir ve partideki diğer muhalif seslere karşı ihraçların ve baskıların Ecevit'lerden kaynaklandığını düşünen Aşık, köşesinde Ergün Akel'e ait bir fotoğrafa yer vermiş ve söz konusu fotoğrafta Ecevit'in elinde bir sapan yer almıştır: "Sapanla güvercini taşıyor... Bir ayağıyla da çile çiçeklerini eziyor..." ifadesiyle parti içindeki lider sultasına dikkatleri çekmiştir.⁷⁰ Bu arada Ecevit'in parti içi muhalefete karşı gereksiz bir şekilde yüklendiği ve onları haddinden fazla tehdit olarak gördüğüne de atıfta bulunulmuştur. Örneğin Yavuz Donat, Ecevit'in Kesebir ve arkadaşlarını tasfiye etmesinin adeta orantısız bir güce tekabül ettiğini şu sözlerle anlatmıştır:

"[...]Önce hepimize birer 'fotokopi' uzattı. Kendilerine 'çile çiçekleri' diyen DSP'lilerin 'bültenlerinin' fotokopisini. Ecevit bu bültene 'parti içinde ayrı bir parti gayreti' diye bakıyor... Disiplinsizlik olayı. Üzerine belli disiplinle yürümemiz kaçınılmaz. Bülent Ecevit solun "büyük partisinin" lideri. 1960 ihtilali olduğu zaman milletvekiliydi. 1971 muhterası verildiğinde de. 1980 darbesinde CHP'nin başındaydı. O bir deneyim küpü. Bir karizma. Kıbrıs harekâtına imza atmış bir Başbakan. Adı hiçbir yolsuzluğa bulaşmadı. Yasaklı dönemde gitti... Hamburg Üniversitesi'nde hocalık yaptı. Böyle bir yalçın kayaya rakip olmak kolay mı? Hele, hele yeni parti kurmak kolay mı? Bülent Ecevit "talibsizlik" dedi. "Yaralayıcı girişimler" diye devam etti. Topu topu "üç, beş çile çiçeği". Topu topu "parti daba

⁶⁷ Melih Aşık, "Uyuyan Güzel DSP", *Milliyet*, 28 Ocak 1997, s. 15.

⁶⁸ "Kesebir'e DSP'de yer yok", *Milliyet*, 31 Ocak 1997, s. 14.

⁶⁹ Cengiz Kuşçuoğlu, "Ecevit: Güç birliğine hazırız", *Milliyet*, 10 Şubat 1997, s. 14.

⁷⁰ Melih Aşık, Açık Pencere, *Milliyet*, 01 Şubat 1997, s. 15.

aktif olsa” diyen sekiz milletvekili. “Koskoca Ecevit” onlardan rabatsız. İnanılır gibi değil[...].”⁷¹

Donat, Ecevit’in üretken bir politikacı ve inançlı bir demokrat olduğunu söylemiş, ancak sık sık Çile Çiçekleriyle birlikte Sekizleri eleştirmesine anlam veremediğini ifade etmiş ve Ecevit’in parti içi demokrasiye önem vermesi gerektiğini şu sözlerle tavsiye etmiştir:

“[...].Çağ, doğruya herkesi ortak etme çağı... Bülent Ecevit gibi bir ‘dev’ nasıl olur da bunları düşünemez? Nasıl olur da partisi içindeki ‘hizip bile denilemeyecek kıpırdanmalara’ böylesine kızar? Nasıl olur da ‘üzzerlerine disiplinle yürümekten’ bahseder? Sayın Genel Başkan!.. Unutmayınız, bir zamanlar siz de bir hiziptiniz. Atatürk’ün silah arkadaşı, Batı Cephesi Komutanı, İkinci Cumburbaşkani İsmet İnönü’yü CHP Genel Başkanlığından indiren bir hizip. İsmet Paşa sizin üzerinize hiç disiplinle yürümekten söz etti mi? Ecevit, Türk siyasetinin büyük dağlarından. Ama büyük dağların, büyük uçurumları oluyor[...].”⁷²

Ecevit, deneyimli bir siyasetçi olarak erken dönem liderliğinde CHP’deki ve ikinci dönem DSP liderliğindeki muhalif seslere karşı, iktidara giden yola erişebilmek için sorunların daha fazla büyümemesine inanmıştır. Bu yüzden, Kesebir’in mevzubahis çıkışı karşısında parti içi disiplin mekanizmasını bir kez daha işletmeyi uygun görmüş olabilir. Böylece Kesebir, Ecevit tarafından ikinci kez ihraç istemiyle MDK’ya sevk edilmiş, ancak Kesebir bu sefer savunma yapmamıştır. MDK’yı, Vahdettin’in 1918’deki Saltanat Şurası’na benzeten Kesebir, “Oynanan siyasi komediye katılmayacağım” demiştir. Kesebir, MDK’ya savunma vermeme nedenlerinden birini, DSP’nin, bağımsız yargı kararını uygulamaması biçiminde açıklamış; DSP için, “en temel hukuk kurallarını bile uygulamayan, meşru olmayan bir zeminde” tanımlaması yapmıştır. Ecevit’in yargı kararı sonrası, “Ne olursa olsun Kesebir dönemez” sözlerini hatırlatan Kesebir, Ecevit ailesini, yetkisiz oldukları bir kurum adına yargısız infaz yapmakla suçlamıştır.⁷³ İhraç beklendiği üzere DSP’nin parti içi disiplini lehine karara bağlanmış ve Kesebir ikinci ve son kez DSP’den ayrılmıştır. Bunun üzerine Kesebir, Ecevit’in bundan sonra yapılacak ilk kurultayda DSP Genel Başkanlığı’nı kaybedeceğini öne sürerek, “İsmet Paşa’nın akıbetini Ecevit de yaşayacak” kehanetinde bulunmuştur.⁷⁴ Bu arada aynı günlerde dönemin Balıkesir milletvekili Şerif Çim ile Çanakkale milletvekili Hikmet Aydın DSP’den istifa etmişlerdir.⁷⁵ İlerleyen aylarda DSP’de Ecevitlere duyulan tepki bir istifa

⁷¹ Yavuz Donat, Milliyet, “Büyük Dağın Büyük Uçurumu”, *Milliyet*, 10 Şubat 1997, s. 12.

⁷² Aynı yerde.

⁷³ “Kesebir: DSP Saltanat Şurası”, *Milliyet*, 14 Şubat 1997, s. 16.

⁷⁴ “Erdal Kesebir’e İkinci İhraç”, *Milliyet*, 27 Şubat 1997, s. 16.

⁷⁵ DSP’den 2 istifa, *Milliyet*, 26 Şubat 1997, s. 1.

daha getirmiş; dönemin Ordu milletvekili Müjdat Koç, “Partideki sistemin iki kişilik bir oyun olduğu ve değişmesinin asla mümkün olmayacağı inancındayım” diyerek partisinden ayrılmıştır.⁷⁶ Ecevit, üç milletvekilinin ihraç, beş milletvekilinin de uyarı cezası almasının ardından süren parti içi muhalefete sert çıkarak “Türkiye’nin DSP’ye en çok ihtiyacı olan bir dönemde onu içinden yıpratmaya veya çıkmaç yollara saptırmaya kalkışanlar hüsrana uğrayacaklar. Boşuna vakit kaybetmektedirler” demiştir.⁷⁷ Bu bağlamda Ecevit’in iktidara giden bir partideki disiplini sağlamak adına doğru ama demokratik kültürü geliştirmek adına gereğinden fazla kuşkucu davrandığı ve kendisi gibi güçlü bir liderin yerine geçemeyeceğini bildiği halde söz konusu muhalif isme karşı orantısız güç kullandığı ileri sürülebilir.

Bu arada parti üst yönetimi, tepkiler karşısında kendi öz değerlendirmesini gerçekleştirmiş ve artan muhalif sesleri dindirebilmek için çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda, kurultaylarını zamanında yapmadığı için hem parti içinden yoğun eleştiri alan hem de Anayasa Mahkemesi’nin uyardığı DSP’nin, dördüncü olağan kurultayının 1997’nin sonuna doğru yapacağı açıklanmıştır. Kesebir ve arkadaşları, bu kurultayın, parti içi demokratik haklarını aramak adına son bir fırsat olacağını düşünmüşlerdir.⁷⁸ Böylece, Kesebir ve arkadaşları, kurultaya dönük çalışmalarını hızlandırmıştır. Çile Çiçekleri’nin, DSP’nin 12’nci kuruluş yıldönümü resmi kutlamasını 50’ye yakın partiliyle Anıtkabir’e gerçekleştirdiği alternatif ziyaretle yapması, kurultay arifesinde parti içinde bir bunalıma daha neden olabilecekleri düşüncesine aracılık etmiştir. Ecevit’in açıkladığı resmi kutlama tarihine karşın, kuruluş yıldönümü nedeniyle Anıtkabir ziyaretinde bulunan Kesebir, “DSP’nin kuruluş yıldönümünde buruğuz. Ecevit’in etek ve ceketine tutunarak milletvekili olma onursuzluğundan kurtulmak istiyoruz”, yorumunu yapmıştır.⁷⁹ Kurultaya yaklaşılırken DSP üst yönetimi Çile Çiçeklerinin kurultayı provoke etmemelerini öngören bir dizi önlemler alma ihtiyacı duymuştur. Bu amaçla salona girişte davetiye sorulması kararlaştırılmış ve il ve ilçelerden kurultaya katılacak misafirlerin isim listeleri istenmiştir. Çile Çiçekleri ise Rahşan Ecevit’in parti yönetimine girmesini engellemek üzere ayrı bir Parti Meclisi listesi için çeşitli görüşmeler koordine etmiştir.⁸⁰

---

⁷⁶ “DSP’den Bir Fire Daha”, *Milliyet*, 10 Mayıs 1997, s. 18. Ecevit, “bir lider sultanı oluşturduğu” iddiasıyla, DSP’nin kuruluşunda yer almış ve daha sonra AKP milletvekili olmuş Haluk Özdalga tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Bkz. Haluk Özdalga, *Kötü Yönetilen Türkiye: Örnek Vaka DSP*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

⁷⁷ “Ecevit’ten Sert Yanıt”, *Milliyet*, 10 Mayıs 1997, s. 18.

⁷⁸ Sema Bingöl Ecer, “DSP Kurultayı Kasım’da”, *Milliyet*, 28 Eylül 1997, s. 19.

⁷⁹ Gökçe Tahincioğlu, “DSP’de Alternatif Kutlama”, *Milliyet*, 15 Kasım 1997, s. 18.

⁸⁰ “DSP’de Muhaliflere Önlem”, *Milliyet*, 23 Kasım 1997, s. 18; Sema Bingöl Ecer, “Esas yarış parti meclisinde”, *Milliyet*, 07 Aralık 1997, s. 15.

Kurultay 07 Aralık 1997'de Ankara'da gerçekleşmiştir.⁸¹ Partiden ihraç edilen Çile Çiçekleri, herhangi bir olayın çıkmaması adına, güvenlik güçlerince salona alınmamıştır. Kurultaydaki konuşmasında partiden ayrılanları ve ihraç edilenleri eleştiren Ecevit, “*DSP'nin örgütü olmadığını söyleyenler, gelip bu kalabalığı görsünler*” demiştir. Partiden ayrılanları ve ihraç edilenleri ‘soluğu kesilenler’ diye niteleyen Ecevit şöyle devam etmiştir:

*[...]Bizim seçtiğimiz yolun çilesine engebelerine katlanabilmek kolay değildir. O yüzden partimizin kuruluş öncesinden beri zaman zaman fireler veriyoruz. Ama bunlar bizim güçlenişimizi önlemiyor, soluğu kesilenlere yollarımızın ayrılması partimize bız katıyor. İçimizde soluğu tükenenler oldu. Meclis'te birkaç fire verdik. Ama Meclis'te azalsak da toplumda çoğalıyoruz. İster erken, ister zamanında yapılınsın. İlk genel seçimlerde yalnız solun değil, ülkenin de birinci partisi olmak elimizdedir[...].*⁸²

DSP liderinin konuşmasının ardından sahneye İzzet Altınmeşe çıkmış, Ecevit'le beraber Yemen türküsünü söylemişlerdir. Türkünün “*Burası Muş'tur/Yolu yokuştur/Giden dönmüyor/Acep ne iştir*” şeklindeki sözleri, partiden ayrılanlara ve salona alınmayan Çile Çiçekleri'ne yapılan bir gönderme olarak yorumlanmıştır.⁸³ Buna karşılık partinin 4'üncü Olağan Kurultayı'na alınmayan Çile Çiçekleri, 40 ilden gelen yaklaşık 200 kişiyle alternatif bir kurultay düzenlemişlerdir. Uzun bir süre kurultaya yönelik çalışmalarını sürdüren Çile Çiçekleri, DSP Kurultayına alınmayınca “*Ankara'nın taşına bak/gözlerimin yaşına bak/çile çiçekleri dışarıda/Ecevit'in işine bak*” sözleri eşliğinde, Ankara Demirspor Lokali'nde toplanarak, seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Çile Çiçekleri hareketinin lideri Kesebir için alternatif kurultayda, “*Halkçı Kesebir*”, “*Türkiye seninle gurur duyuyor*”, “*Rahşan istifa*”, “*Rahşan gidecek, Türkiye gülecek*” sloganları atılmıştır.⁸⁴ Ecevit, Kesebir ve grubunun parti içi ve dışında gücü olmadığını savunarak, “*Kesebir, sanki ayrı bir liste çıkarabileceklerini, bazı üyelerimizi tasfiye edebileceklerini iddia ediyordu. Bunların gerçeğe alakası olmadığı görüldü*” diyerek Çile Çiçekleri hareketi karşısında “*zaferini*” seslendirme ihtiyacı duymuştur.⁸⁵ 4'üncü olağan kurultay sonrası oluşturulan Parti Meclisi'nde (PM) Genel Saymanlığa Mengi'nin yeniden seçilmesi, Kesebir'in Mengi hakkındaki yolsuzluk iddialarını çürütmek için sembolik bir durumu arz ederken; dönemin diğer Edirne milletvekili Mustafa İlimen'in Parti Meclisine alınması Kesebir'in bölgedeki politik nüfuzunu sınırlamaya yönelik yapılmış bir hamle olarak

⁸¹ 07 Aralık 1997'de düzenlenen kurultay sonrası yapılan değişiklikler neticesinde yürürlüğe giren tüzük için bkz. *Demokratik Sol Parti*, “Tüzük”, DSP Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 1-124.

⁸² “Eleştiri Okları CHP'ye”, *Milliyet*, 08 Aralık 1997, s. 18.

⁸³ “Giden gelmiyor ne iştir?”, *Milliyet*, 08 Aralık 1997, s. 18.

⁸⁴ “Çile Çiçekleri Alternatif Kurultay'da”, *Milliyet*, 08 Aralık 1997, s. 18.

⁸⁵ “Kurultay'a partiliyi çağırız”, *Milliyet*, 09 Aralık 1997, s. 17.

değerlendirilmiştir.⁸⁶ Kesebir, 7 Aralık 1997'de yapılan 4'üncü Olağan Kurultayın kendileri için bir yenilgi olduğunu kabul ettiklerini söylemiş ve Çile Çiçekleri'nin akıbetini tartışmak ve gerekirse hareketi nihayete erdirmek için bir araya gelme çağrısı yapmıştır. Bunun üzerine toplanan Çile Çiçekleri'ne bir veda konuşması yapan Kesebir, hareketin Samsun il temsilcisi Taner Gümüşler'in kanserden öldüğünü, salonda bulunan 70 il temsilcisine duyurmuş, çekilen çileyi aktarmış⁸⁷ ve Çile Çiçekleri hareketi böylece bu buluşma sonrasında mücadeleyi bırakarak Türk siyasi yaşamındaki yerini almıştır. Kesebir, 24 Temmuz 1998'de Hüsamettin Cindoruk'un genel başkanlığını yaptığı Demokrat Türkiye Partisi'ne (DTP) katılmış; katılım töreni esnasında Cindoruk, "*Kesebir ve arkadaşlarının çilesinin bittiğini*" söylemiştir.⁸⁸ Kesebir, DTP'nin grup başkanvekilliğine getirilmiştir.⁸⁹ Ancak, 1999 genel seçimlerinde DTP barajı aşamayı meclise girememiştir. Bundan 12 yıl sonra CHP'den, Edirne'den 3 Nisan 2011 ön seçimlerine giren Kesebir, yeterli oyu alamayarak aday sıralamasına girememiştir.

Ecevit'in, Çile Çiçekleri hareketine karşı kullanmış olduğu parti içi disiplin mekanizması sonrasında gerçekleşen ihraçlar neticesinde, anti-demokratik bir davranış sergilediğini düşününler olmuştur. Örneğin Sazak, DSP-Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Anavatan Partisi (ANAP) koalisyon hükümeti esnasında üç partinin "*tabkim*"le ilgili anayasa değişikliğini referanduma gerek kalmadan Meclis'ten geçirme çabası "uzlaşma" adı altında yeni pazarlıklara kapı açmasını eleştirmiştir. Sazak, Ecevit'in demokratik özünden çok ödünler verdiğini, 1970'lerde Karaoğlan adını dağa taş yazmış Umudumuz Ecevit diye bir ömür tüketmiş solculardan, çile çiçeklerinden uzaklaşmasının itibarını yitirmesine neden olduğunu iletmiştir.⁹⁰ Bir başka eleştiriye Can Dündar'dan gelmiştir. Dündar, Ecevit'in parti içinde hiçbir halefine olanak tanımadığını belirtmiş; "*halef*"ın saksıda yetişmeyeceğini, dağda açan "*çile çiçekleri*" arasından çıkacağını bilmesine rağmen bunu engellediğini ileri sürmüştür.⁹¹ Ancak DSP'nin 18 Nisan 1999 genel seçimlerinden -her ne kadar Abdullah Öcalan'ın yakalanması sırasında Ecevit'in Başbakan olmasından kaynaklıysa da- birinci parti çıktığı düşünüldüğünde, Ecevit'in DSP'nin iktidara giderken, parti içindeki çatlak sesleri dindirmesindeki kararlılığının anlaşılır bir durum arz ettiği

---

⁸⁶ "DSP'de 23 Yeni Yönetici", *Milliyet*, 09 Aralık 1997, s. 17.

⁸⁷ İdil Tütüncü, "Kesebir'in Gözyaşları", *Milliyet*, 18 Ocak 1998, s. 15.

⁸⁸ Abdullah Karakuş ve Gürkan Ata, "Şimdi Kriz Günü Değil", *Milliyet*, 25 Temmuz 1998, s. 16.

⁸⁹ "Küskün Grup DTP", *Milliyet*, 20 Mart 1999, s. 18.

⁹⁰ Derya Sazak, "Pazarlık", *Milliyet*, 07 Ağustos 1999, s. 16. Benzer bir değerlendirmesi için bkz. Derya Sazak, "IMF Şefi'ne 12 Eylül Fırçası", *Milliyet*, 13 Eylül 2000, s. 22.

⁹¹ Can Dündar, "Ecevit'in Halefi Kim", *Milliyet*, 11 Kasım 2001, s. 16.

söylenbilir. Tabii ki parti içi demokrasi adına Ecevit ile Kesebir'in bir araya gelip, konuyu ortak bir zeminde tartişmaları en doğrusu olurdu, denilebilir.

Sonuç

ile iekleri hareketi aniden ve hazırlıksız başlamış; bu yznden de muhaliflerin, parti genelinde geniş kabul gormesi mümkün olmamıştır. Buna karşılık, harekete Kesebir öncülük etmişse de harekete katılımlar olmuş ve hareket bir anda DSP kurulduğundan bu yana partiye ksenlerin destek verdiği bir yapı arz etmiştir. Bu bağlamda Ecevit ve parti st yönetimi, hareketi, merkez soldaki liderliklerinin ve olası iktidar ortaklıklarının önündeki önemli engellerden biri olarak görmüştür. ile çiçeklerinin, liderlik sorununu dile getirmediği ve Ecevit'i hedeflemediği ancak partinin temellerine zarar verecek bir konuma eriştiği düşünülmüştür. Kesebir ve arkadaşları, Ecevit'i liderleri olarak gördüklerini seslendirmişler ve örgütte üyelik haklarının tanınmasıyla demokratik işlerlik kazandırılmasını istediklerini ne sürmüşlerdir.⁹² çile çiçekleri hareketi, partinin yapılanması çerçevesindeki görüşlerini, demokratik yaşamın öngördüğü biçimde dile getirmeye çalıştığını duyurmuş ve bunun engellenmesiyle mağdur olduklarını kamuoyuna sunmuşlardır. Ancak, parti lideri ve st yönetimi bu durumu partinin geleceğine bir tehdit olarak algılamış ve partinin baskı araçlarını kullanmak şeklinde disiplin kurulunu harekete geçirmiştir. Parti içi demokrasinin kuralları yerine parti içi disiplini işletmiştir. Bu davranışın, Toktamış Ateş'in "*tek bir szckle: katılım*"⁹³ olarak tanımladığı demokrasiye de uymayan bir görüntü arz ettiği dşnlebilir. Sarıbay, siyaset bilimcilerin, partilerin demokrasiyi yaşatabilecekleri kadar ldrebileceklerine de dikkatleri çektiğini aktarmaktadır. Buna göre partilerin ilkin kendilerinin de demokrasiyi özümsemeleri gerektiğine inanmalarının ve demokratik ortamın sürmesi adına çaba göstermelerinin altını çizmektedir.⁹⁴ Bu bağlamda DSP liderinin ve st yönetiminin parti içi disiplinden ziyade parti içi demokrasinin kurallarını işletmeleri ve olağanüstü kurultayı toplamaları daha uygun olabilirdi denilebilir. Ancak parti içi demokrasi yerine parti içi disiplin mekanizmasını kullanmak, 1990'ların Türk siyasetinde sadece DSP'ye özgü olmayıp neredeyse tüm siyasi partilerin liderlerinin ve st yönetimlerinin başvurduğu bir durum olarak gözlemlenmiştir.

Çalışmanın esas konusunun yaşandığı 1990'lı yılların ikinci yarısında, Türkiye'deki siyasi partilerde parti içi demokratik yaşam DSP'dekine benzer

---

⁹² Atilla Akar, *teki DSP: Ecevit'lerin Gayri Resmii yks*, Siyah Beyaz Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 144.

⁹³ Ateş, *age.*, s. 12.

⁹⁴ Sarıbay, *age.*, s. 17.

şekilde sorunlar ihtiva etmiştir. Örneğin DYP’de Çiller’in, lider olarak, kişisel siyasi çıkarlarını her şeyin üzerinde tuttuğu ileri sürülmüş ve bunun yüzünden parti içinde “ne bir ülküye ne de bir lidere güven kalmadığı” ifade edilmiştir.⁹⁵ Çile Çiçekleri hareketinin gündeme geldiği günlerde, DYP’de de parti içi muhaliflerden Mehmet Dülger, genel başkan Çiller’e karşı 21 Temmuz 1996’daki Büyük Kongre’de adaylığını açıklamıştır. Bunun üzerine, kongreye katılan delegelerce pet şişelerle saldırıya uğradığı ve yuhalandığı gözlemlenmiştir.⁹⁶ Akabinde hem Dülger hem de Kesebir, parti içi demokrasi için bir araya gelip, Tarhan Erdem’in yönettiği bir toplantıda eleştirilerini dile getirmişler ve kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Toplantıda Erdem, Ecevit-İnönü demokratik mücadelesine atıfta bulunurken “Ecevit gibiler hep vardır. Önemli olan İsmet Paşa’nın tutumudur” diyerek İnönü’nün parti içi muhalefetin önünü kesmediğini ve bunun demokrasiye “çok yakıştığını” ifade etmiştir.⁹⁷

Dönemin bir diğer partisi ANAP parti içi demokrasi konusunda en azından lideri Mesut Yılmaz’ın önemli kararların arifesinde partisinin üyelerine danışması nedeniyle daha demokratik olarak bulunmuştur. Ancak Yılmaz’ın nihayetinde son sözü söylemesi bu durumu göstermelikten öteye taşımamıştır.⁹⁸ Örneğin Temmuz 1992’de ANAP’a İstanbul için il başkanlığı ataması esnasında Yılmaz, partisinin İstanbul milletvekillerine “kimleri il başkanı olarak görmek istersiniz” şeklinde sorular yöneltmiş ve karşılığında çoğunlukla Yılmaz Karakoyunlu’nun ismini almış⁹⁹ ancak daha sonra Erdal Aksoy’u il başkanı olarak atamıştır.¹⁰⁰

Parti içi demokrasi arayışında olup, lider sultasına takılan ve/veya oligarşik yapının engellemesiyle karşı karşıya kalan politikacıların, parti içinde yalnızlaştırıldıkları dikkati çekmektedir. Bu durum Kesebir’de öyle hissedilmiştir ki, Aşık, kendisinin bu duygularını iki kez köşesine taşıma ihtiyacında bulunmuştur. Bunlardan biri Meclispor’un bir futbol müsabakası sonrasında yaşanmış; söz konusu takımda forma giyen Kesebir maçtan sonra aşağıdaki sözleri sarf ederek, zor günler geçirdiğini farklı bir biçimde aktarma gereği duymuştur: “[...]Partiden ihraç edildikten sonra DSP’li arkadaşlarım Sayın Ecevit’ten korktukları için benden vebalı gibi kaçmaya, kuliste gördüklerinde selam bile vermeye başlamışlardır. Şimdi her golden sonra DSP’li takım arkadaşlarıma koşuyor; tebrik

---

⁹⁵ Heper, *age.*, s. 119.

⁹⁶ “Kongrede Demokrasi Ayıbı”, *Milliyet*, 22 Temmuz 1996, s. 14.

⁹⁷ Serpil Özkaynak, “Liderzedeler İttifakı”, *Milliyet*, 29 Eylül 1996, s. 24.

⁹⁸ Heper, *age.*, s. 119.

⁹⁹ “ANAP, İstanbul’a Başkan Arıyor”, *Milliyet*, 02 Temmuz 1992, s. 7.

¹⁰⁰ “Semra Özal’ın Yerine Aksoy”, *Milliyet*, 14 Temmuz 1992, s. 7.

babanesiyle kendilerini hasretle kucaklıyorum. Aynı babanıyla onlar da korkmadan sarılabiliyorlar bana...[...].¹⁰¹

Parti içi muhalefetin, güçlenip yönetime gelmesinde bazı unsurların olmazsa olmaz olduğu söylenebilir. Liderinin karizmatikliği, hareketin hem tabanda hem de halkta ses getirecek seviyede bir program sahip olması ve hareketin gelecek için umut vaat etmesi, bunların başında yer almaktadır. Liderliğin birkaç kişi tarafından paylaşıldığı; etkisiz liderlerin koordine ettiği ve nereye gittiğini bilmeyen bir hareketin öncelikle parti içinde itibar görmeyeceği ve mevcut liderin karizmasının altında ezilebileceği ileri sürülebilir. Bu bağlamda Kesebir'in karizmatik liderliğinin söz konusu olmaması, Çile Çiçekleri hareketinin bir siyasal ve iktisadi programının bulunmaması ve söylemlerin Ecevit'in potansiyel Başbakanlığını ve DSP'nin olası iktidar üyeliğini etkileyecek keskinlikte olması, hareketin diğer iç zaafları olarak gösterilebilir. Nihayetinde, Türk siyasi yaşamında parti içi demokrasi kültürünün henüz tam manasıyla yerleşmediği, isminde demokratik kelimesi geçen bir partideki bu anti-demokratik ihraç ve engelleme iddialarından da gözlemlenebilmektedir. Tabandan gelen demokratik talepler parti lideri ve/veya üst yönetimi tarafından çoğunlukla bir hizip olarak algılanmakta ve ötekileştirilmektedir. Parti içi muhalefet olarak ötekileştirilen kişiler, parti tüzüğüne lidere sunmuş olduğu parti içi disiplin mekanizması gibi ayrıcalıklar aracılığıyla, partiden ihraç edilerek, lider için parti adeta “*dikensiz bir gül bahçesine*” dönüştürülmektedir. Liderin ve üst yönetimin sahip olduğu bu yaptırım gücü, parti içi demokrasinin dolayısıyla da ülkedeki demokrasinin gelişimine engel olmaktadır.

Kaynaklar

AHMAD Feroz (2007) *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2.bs., Çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AKAR Atilla (2002) *Öteki DSP: Ecevit'lerin Gayri Resmi Öyküsü*, Siyah Beyaz Metis Yayınları, İstanbul.

AŞIK Melih (1996) Yılın'adam'ları, *Milliyet*, 29 Aralık.

AŞIK Melih (1997) Uyuyan Güzel DSP, *Milliyet*, 28 Ocak.

AŞIK Melih (1997) Açık Pencere, *Milliyet*, 01 Şubat.

AŞIK Melih (1997) Futbolun Faydası, *Milliyet*, 16 Mayıs.

---

¹⁰¹ Melih Aşık, “Futbolun Faydası”, *Milliyet*, 16 Mayıs 1997, s. 15. Benzer bir olayda Kesebir, önceden yanına yaklaşmayan, selam vermeyen DSP'li milletvekillerinin artık kendisiyle konuşup, dertleştiklerini belirtmiş; meclis kulisinde otururken kendisine selam veren DSP'li milletvekillerinin selamını aldıktan sonra şunları söylemiştir: “İş maya tuttu. Önceden âşıklar gibi gözlerimin içine bakıyordu. Kimseye yüzüme bakmıyordu. Çok zor günler geçirdim. Çok üzülüm. Ama şimdi benimle aynı görüşü paylaşanlar her geçen gün artıyor. Çok mutluyum”. “Kesebir'in Selamlaşma Sevinci”, *Milliyet*, 01 Aralık 1997, s. 17.

- ATEŞ Toktamış (2007) *Demokrasî*, Nesa Yayıncılık, İstanbul.
- AYAN Bülent (1996) Çile Çiçekleri Mahkemeye Gidiyor, *Milliyet*, 25 Eylül.
- BAGCI Kemal (1996) Erdal Kesebir: Ecevit siyasi mevta, *Milliyet*, 14 Eylül.
- BARRY Norman P. (2004) *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin, 2.bs., Liberte Yayınları, Ankara.
- BOSUTER Kudret (1969) *Parti içi Demokrasî*, Ankara.
- CENGİZOĞLU Sevtap (1996) Ecevit'e baskı suçlaması, *Milliyet*, 17 Eylül.
- DEMOKRATİK SOL PARTİ (1997) *Tüzük*, DSP Genel Merkezi Yayınları, Ankara.
- DEMOKRATİK SOLUN SESİ (1996) "Çile Çiçekleri: Demokratik Sol Taban Hareketi", *Bülten*, Sayı:1, Ankara, s. 1-12.
- DOĞAN Zülfikar (1996) Sağda Yeni Beklentiler, *Milliyet*, 26 Ağustos.
- DONAT Yavuz (1997) Büyük Dağın Büyük Uçurumu, *Milliyet*, 10 Şubat.
- DUVERGER Maurice (1963) *Siyasi Rejimler*, Çev. Yaşar Gürbüz, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DUVERGER Maurice (1974) *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 2.bs., Bilgi Yayınevi, Ankara.
- DÜNDAR Can (2001) Ecevit'in Halefi Kim, *Milliyet*, 11 Kasım.
- ECER Sema Bingöl (1996) Ecevit: Bölücülüğe Tepkiler Doğaldır, *Milliyet*, 04 Eylül.
- ECER Sema Bingöl (1996) DSP'de İhraç Günleri, *Milliyet*, 13 Eylül.
- ECER Sema Bingöl (1996) DSP'den beş delegeye ihraç, *Milliyet*, 01 Ekim.
- ECER Sema Bingöl (1996) Krizin Ayak Sesleri, *Milliyet*, 07 Kasım.
- ECER, Sema Bingöl (1996) DSP'de Muhalefet hareketli, *Milliyet*, 09 Kasım.
- ECER Sema Bingöl (1997) DSP Kurultayı Kasım'da, *Milliyet*, 28 Eylül.
- ECER Sema Bingöl (1997) Esas yarış parti meclisinde, *Milliyet*, 07 Aralık.
- FİŞEK Kurthan (1996) Solda Çile Çiçekleri, Sağda İstirap Çocukları, *Hürriyet*, 29 Eylül.
- FRANKEL Ernest (1964) *Deutschland und die Westlichen Demokratien*, Kohlhammer Verlag.
- GAYTANCIOĞLU Kaan (2014) *Politik Liderlik ve Bülent Ecevit*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne.
- GIDDENS Anthony (2000) *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GÖZLER Kemal (2001) *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- HASAN Aydın (1996) Ecevit'e Muhalefet, *Milliyet*, 07 Kasım.
- HEPER Metin (2011) *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, Çev. Kadriye Göksel, Doğan Kitap, İstanbul.
- <http://www.mfa.gov.tr/kuzey-kore-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 09.06.2015.
- <http://www.mfa.gov.tr/norvec-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 09.06.2015.

- http://www.mfa.gov.tr/singapur_ekonomisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 18.12.2015.
- <http://www.mfa.gov.tr/singapur-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 18.12.2015.
- HUMAN DEVELOPMENT REPORT (2014) *Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, United Nations Development Programme, New York.
- KARAKIŞ Selahattin (1996) “Çile Çiçekleri Solmayacak”, *Zaman*, 06 Eylül, http://www.zaman.com.tr/politika_cile-cicekleri-solmayacak_440999.html, Erişim Tarihi: 05.06.2015.
- KARAKUŞ Abdullah ve ATA Gürkan (1998) Şimdi Kriz Günü Değil, *Milliyet*, 25 Temmuz.
- KONGAR Emre (2010) *21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 43.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KUŞÇUOĞLU Cengiz (1996) Muhalefetin Adı Çile Çiçekleri, *Milliyet*, 19 Ağustos.
- KUŞÇUOĞLU Cengiz (1996) Ecevit, Çile Çiçeklerine Savaş açtı, *Milliyet*, 23 Ağustos.
- KUŞÇUOĞLU Cengiz (1997) Ecevit: Güç birliğine hazırız, *Milliyet*, 10 Şubat.
- LIPSET Seymour Martin (1986) *Siyasal İnsan*, Çev. Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara.
- MERT Nuray (2007) *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Milliyet (1992) ANAP, İstanbul’a Başkan Arıyor, 02 Temmuz.
- Milliyet (1992) Semra Özal’ın Yerine Aksoy, 14 Temmuz.
- Milliyet (1996) Kongrede Demokrasi Ayıbı, 22 Temmuz.
- Milliyet (1996) Demokrasi İstiyoruz, 28 Ağustos.
- Milliyet (1996) Ecevit noktayı koydu, 01 Eylül.
- Milliyet (1996) Kongreye karşı jet ihraç istemi, 05 Eylül.
- Milliyet (1996) DSP’de İmza Kavgası, 10 Eylül.
- Milliyet (1996) DSP’de Sular Durulmuyor, 11 Eylül.
- Milliyet (1996) Kesebir: Ecevitçiyim, 19 Eylül.
- Milliyet (1996) Kesebir’den bir şok iddia daha, 06 Ekim.
- Milliyet (1997) DSP’nin ‘çile’si Döndü, 22 Ocak.
- Milliyet (1997) Kesebir’e DSP’de yer yok, 31 Ocak.
- Milliyet (1997) Kesebir: DSP Saltanat Şurası, 14 Şubat.
- Milliyet (1997) DSP’den 2 istifası, 26 Şubat.
- Milliyet (1997) Erdal Kesebir’e İkinci İhraç, 27 Şubat.
- Milliyet (1997) DSP’den Bir Fire Daha, 10 Mayıs.
- Milliyet (1997) Ecevit’ten Sert Yanıt, 10 Mayıs.
- Milliyet (1997) DSP’de Muhaliflere Önlem, 23 Kasım.
- Milliyet (1997) Kesebir’in Selamlaşma Sevinci, 01 Aralık.
- Milliyet (1997) Çile Çiçekleri Alternatif Kurultay’da, 08 Aralık.

- Milliyet (1997) Eleştiri Okları CHP'ye, 08 Aralık.
- Milliyet (1997) Giden gelmiyor ne iştir?, 08 Aralık.
- Milliyet (1997) Kurultay'a partiliyi çağırırız, 09 Aralık.
- Milliyet (1997) DSP'de 23 Yeni Yönetici, 09 Aralık.
- Milliyet (1999) Küskün Grup DTP, 20 Mart.
- ÖZBUDUN Ergun (2011) *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZDALGA Haluk (2005) *Kötü Yönetilen Türkiye: Örnek Vaka DSP*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ÖZKAYNAK Serpil (1996) Liderzedeler İttifakı, *Milliyet*, 29 Eylül.
- SARIBAY Ali Yaşar (2001) *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- SARIKAYA, Muharrem (1998) DYP'de, habersiz ihraçlar yaşanıyor, *Hürriyet*, 17 Şubat, <http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=-6745>, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2015.
- SARTORI Giovanni (1992) *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tuncer Karamustafaoglu ve Mehmet Turan, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- SAZAK Derya (1996) Ecevit'e Muhalefet, *Milliyet*, 07 Kasım.
- SAZAK Derya (1999) Pazarlık, *Milliyet*, 07 Ağustos.
- SAZAK Derya (2000) IMF Şefi'ne 12 Eylül Fırçası, *Milliyet*, 13 Eylül.
- T.C. Resmi Gazete, Sayı: 22512 (Mükerrer), 3 Ocak 1996.
- TAHİNCİOĞLU Gökçe (1997) DSP'de Alternatif Kutlama, *Milliyet*, 15 Kasım.
- TEZİÇ Erdoğan (2003) *Anayasa Hukuku*, 8.bs., Beta Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA Tarık Zafer (1982) *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, Ekin Yayınları, İstanbul.
- TUNÇAY Mete (1985) "Dörtlü Takririn Tam Metni", *Tarih ve Toplum Dergisi*, No:58, 1985, s. 15-18.
- TÜTÜNCÜ İdil (1998) Kesebir'in Gözyaşları, *Milliyet*, 18 Ocak.
- ÜSTÜNKAYA Ezelhan (2005) CHP'de Deprem, *Milliyet*, 04 Ocak.
- YALANSIZ Nedim (2006) *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, Büke Kitapları, İstanbul.
- YANIK Murat (2002) *Parti İçi Demokrasi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- YAVUZ Ercan (1996) "Çile Çiçekleri Karaoğlan'ı Ürküttü", *Aksiyon Dergisi*, 31 Ağustos, http://www.aksyon.com.tr/siyaset/cile-cicekleri-karaoglani-urkuttu_501723, Erişim Tarihi: 04.06.2015.
- ZEUNER Bodo (1969) *Innerparteiliche Demokratie*, Çev. Fuat Akar, Colloguium Verlag, Berlin